

**UCHWAŁA NR XVII/183/2025
RADY MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI**

z dnia 26 września 2025 r.

**w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Miasta Tomaszów Lubelski
na lata 2025–2030”**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153), w związku z art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2025 r. poz. 1214), oraz po przeprowadzeniu konsultacji społecznych ogłoszonych Zarządzeniem Nr 79/2025 Burmistrza Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 21 sierpnia 2025 r. - Rada Miasta uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się dokument pn. „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030”, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2.

Realizacja Strategii odbywać się będzie poprzez działania jednostek organizacyjnych Miasta Tomaszów Lubelski oraz we współpracy z instytucjami, organizacjami pozarządowymi i innymi partnerami społecznymi, zgodnie z zapisami dokumentu.

§ 3.

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Tomaszów Lubelski.

§ 4.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Miasta

Grzegorz Zieliński

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH DLA MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI

na lata 2025–2030

Tomaszów Lubelski
Lubie To Miasto

Spis treści:

I	Wprowadzenie	4
1	Metodologia opracowania Strategii	9
2	Podstawy prawne	12
3	Spójność z dokumentami strategicznymi	15
3.1	Dokumenty europejskie	15
3.2	Dokumenty krajowe	16
3.3	Dokumenty regionalne	17
3.4	Dokumenty lokalne	18
II	Charakterystyka Miasta Tomaszów Lubelski	19
1	Położenie	19
2	Sytuacja demograficzna	22
3	Rynek pracy i sytuacja gospodarcza	25
4	Edukacja i wychowanie	27
5	Opieka zdrowotna	29
6	Działalność organizacji pozarządowych	30
7	Pomoc Społeczna	32
III	Diagnoza sytuacji społecznej	40
1	Wsparcie osób z niepełnosprawnością	43
2	Zdrowie psychiczne	45
3	Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień od substancji psychoaktywnych	46
4	Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	52
5	Aktywność i integracja społeczna seniorów	56
6	Promocja zatrudnienia, reintegracja zawodowa i społeczna osób podlegających wykluczeniu społecznemu	59
7	Wsparcie osób z problemem ubóstwa	61
8	Problem przestępczości	64
9	Analiza SWOT	65
IV	Część programowa	67
1	Misja i wizja rozwiązywania problemów społecznych	67
2	Cele strategiczne i operacyjne	68
3	Ramy finansowe Strategii	92
4	System wdrażania Strategii	94
5	System aktualizacji Strategii	95
6	Komunikacja społeczna i promocja Strategii	96
7	Monitoring	97
8	Ewaluacja	98
9	Wnioski i podsumowanie	98
V	Bibliografia	100
VI	Spis rysunków, tabel, map i wykresów	101

Wykaz skrótów:

MOPS – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

UM – Urząd Miasta

PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie

NGO – (ang. non-government organization) – organizacja pozarządowa

MŚP – Sektor małych i średnich przedsiębiorstw

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PUP – Powiatowy Urząd Pracy

GUS – Główny Urząd Statystyczny

MKRPA (Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych) w Tomaszowie Lubelskim

KBPN – Krajowe Biuro Do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii

KPCU – Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom

KPP – Komenda Powiatowa Policji

ZI – Zespół Interdyscyplinarny

KIS – Klub Integracji Społecznej

CIS – Centrum Integracji Społecznej

CUS – Centrum Usług Społecznych

I. Wprowadzenie

Przemiany technologiczne, ekonomiczne i społeczno-kulturowe, które dokonały się w XX w. były przyczyną przeobrażeń w sferze życia społecznego i doprowadziły do zmiany starych i powstania nowych problemów społecznych. Problem społeczny określany jest jako niekorzystne, niebezpieczne i zagrażające dla społeczności zjawisko, konieczne do wyeliminowania.

O problemie społecznym mówimy wówczas, gdy dane zjawisko spełnia kilka kryteriów: dotyczy wielu osób w społeczności, ma charakter powtarzający się a nie jednorazowy, jest postrzegane i odczuwane przez członków danej społeczności jako istotne dolegliwości w życiu zbiorowym, domaga się rozwiązania i można mu zaradzić poprzez zbiorowe działanie¹. Wprowadzenie do zagadnień problemów społecznych w Polsce oraz roli lokalnych strategii rozwiązywania tych problemów jest istotnym elementem analizy, szczególnie w kontekście lokalnych społeczności, takich jak Tomaszów Lubelski. Problemy społeczne są często ze sobą powiązane i mogą wzajemnie się potęgować, dlatego kompleksowe podejście do ich rozwiązywania jest kluczowe. W tej sekcji omówimy najważniejsze problemy społeczne występujące w Polsce oraz sposób, w jaki lokalne strategie mogą przyczynić się do ich rozwiązania. W polskiej rzeczywistości społecznej można zidentyfikować szereg problemów, które negatywnie wpływają na jakość życia obywateli oraz funkcjonowanie społeczności lokalnych.

Do najczęściej wymienianych należą:

Alkoholizm: uzależnienie od alkoholu jest jednym z najpoważniejszych problemów społecznych w Polsce. Dotyka on zarówno jednostki, jak i ich rodzin, prowadząc do problemów zdrowotnych, finansowych i społecznych. Alkoholizm często wiąże się z przemocą domową, co pogłębia jego negatywny wpływ na społeczeństwo.

Narkomania: wzrost zażywania narkotyków, zwłaszcza wśród młodzieży, stwarza poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego oraz bezpieczeństwa społecznego. Narkomania prowadzi do marginalizacji społecznej, problemów zdrowotnych i zwiększonego ryzyka przestępczości.

¹Kwaśniewski J. Rola diagnozy w rozwiązywaniu problemów społecznych. Badania problemów społecznych 2, Warszawa IPSiR UW, r. 2006

Nikotynizm: uzależnienie od tytoniu jest nie tylko problemem zdrowotnym, ale także ekonomicznym. Chociaż poziom palenia w Polsce spada, nadal stanowi istotne obciążenie dla systemu ochrony zdrowia.

Ubóstwo: ubóstwo jest złożonym problemem, który dotyczy zarówno obszary miejskie, jak i wiejskie. Wiąże się z brakiem dostępu do podstawowych dóbr i usług, takich jak edukacja, opieka zdrowotna i mieszkanie. Skutkiem ubóstwa jest również wykluczenie społeczne i brak możliwości rozwoju zawodowego.

Bezrobocie: chociaż stopa bezrobocia w Polsce jest relatywnie niska, wciąż istnieją regiony o wysokim poziomie bezrobocia strukturalnego, które nie oferują wystarczających możliwości zatrudnienia. Długotrwałe bezrobocie prowadzi do zubożenia, braku perspektyw i problemów zdrowotnych.

Przemoc: przemoc domowa i przemoc w miejscu pracy są poważnymi problemami społecznymi, które wpływają na zdrowie fizyczne i psychiczne ofiar. W Polsce prowadzone są różne kampanie mające na celu zwiększenie świadomości społecznej na temat przemocy i oferowanie pomocy ofiarom.

Hazard: uzależnienie od hazardu prowadzi do problemów finansowych i społecznych. Osoby uzależnione często zaciągają długi, co prowadzi do utraty majątku i wykluczenia społecznego.

Bezradność opiekuńczo-wychowawcza: problemy związane z wychowaniem dzieci i młodzieży oraz brak umiejętności rodzicielskich są istotnymi kwestiami, które wymagają interwencji społecznej. Bezradność opiekuńczo-wychowawcza może prowadzić do zaniedbania dzieci i problemów edukacyjnych.

Wykluczenie społeczne: wykluczenie społeczne jest skutkiem i jednocześnie przyczyną wielu problemów społecznych. Dotyka ono osób starszych, z niepełnosprawnością, mniejszości etnicznych oraz osób żyjących w skrajnym ubóstwie. Wykluczenie prowadzi do braku możliwości uczestniczenia w życiu społecznym i ekonomicznym.

Strategie rozwiązywania problemów społecznych są narzędziem, które pozwala na zorganizowane i skuteczne podejście do problemów występujących na danym obszarze. Odpowiednio przygotowane i wdrażane strategie mogą przyczynić się do poprawy sytuacji społecznej i gospodarczej regionu.

Lokalne strategie to dokumenty, które określają cele, priorytety i działania mające rozwiązywać problemy społeczne w danym regionie. Są one tworzone przez władze

samorządowe we współpracy z organizacjami pozarządowymi, instytucjami publicznymi i społecznością lokalną.

Strategie te obejmują:

Diagnozę sytuacji społecznej: zrozumienie specyfiki problemów występujących w danej społeczności jest kluczowe dla skutecznego ich rozwiązywania. Diagnoza pozwala na identyfikację najważniejszych problemów oraz grup najbardziej narażonych na ich skutki.

Określenie celów i priorytetów: na podstawie diagnozy określone są cele i priorytety działania. Cele te powinny być realistyczne, mierzalne i dostosowane do lokalnych warunków.

Planowanie działań: opracowanie konkretnych działań i projektów, które przyczynią się do rozwiązania zidentyfikowanych problemów. Działania te mogą obejmować programy edukacyjne, wsparcie finansowe, tworzenie miejsc pracy, kampanie społeczne oraz rozwój infrastruktury.

Współpracę międzysektorową: efektywne rozwiązanie problemów społecznych wymaga współpracy między różnymi sektorami, takimi jak administracja publiczna, organizacje pozarządowe, sektor prywatny i społeczność lokalna. Współpraca ta pozwala na wykorzystanie różnych zasobów i kompetencji w celu osiągnięcia wspólnych celów.

Monitoring i ewaluacja: regularna ocena realizacji strategii pozwala na monitorowanie postępów i wprowadzanie niezbędnych korekt. Ewaluacja jest kluczowym elementem, który umożliwia dostosowanie działań do zmieniających się warunków i potrzeb społeczności.

Korzyści z lokalnych strategii rozwiązywania problemów społecznych

Tworzenie i wdrażanie lokalnych strategii rozwiązywania problemów społecznych niesie ze sobą szereg korzyści dla społeczności lokalnych, takich jak:

Zintegrowane podejście: strategie te umożliwiają zintegrowane podejście do rozwiązywania problemów społecznych, co zwiększa efektywność działań i ogranicza ryzyko fragmentaryzacji inicjatyw.

Lepsze wykorzystanie zasobów: dzięki planowaniu i współpracy międzysektorowej możliwe jest lepsze wykorzystanie dostępnych zasobów, zarówno finansowych, jak i ludzkich.

Dostosowanie działań do lokalnych potrzeb: strategie te pozwalają na dostosowanie działań do specyfiki lokalnych problemów, co zwiększa skuteczność interwencji społecznych.

Zaangażowanie społeczności lokalnej: współpraca z mieszkańcami i organizacjami lokalnymi w procesie tworzenia strategii zwiększa poczucie odpowiedzialności społecznej i zaangażowanie mieszkańców w realizację działań.

Skuteczniejsze rozwiązywanie problemów: dzięki kompleksowemu podejściu i współpracy możliwe jest skuteczniejsze rozwiązywanie problemów społecznych, co prowadzi do poprawy jakości życia mieszkańców.

Przykłady działań w ramach lokalnych strategii

Lokalne strategie rozwiązywania problemów społecznych mogą obejmować różnorodne działania, które są dostosowane do specyfiki danego regionu. Poniżej przedstawiono kilka przykładów działań, które mogą być wdrażane w ramach tych strategii:

Programy profilaktyczne: działania mające na celu zapobieganie problemom, takim jak uzależnienia, przemoc czy wykluczenie społeczne, mogą obejmować edukację, kampanie społeczne oraz wsparcie psychologiczne.

Wsparcie dla rodzin: projekty skierowane do rodzin zagrożonych ubóstwem, przemocą czy bezradnością wychowawczą, mogą to być programy socjalne, wsparcie finansowe, poradnictwo prawne i psychologiczne.

Aktywizacja zawodowa: Inicjatywy mające na celu zwiększenie zatrudnienia i aktywizację osób długotrwale bezrobotnych, obejmuje szkolenia zawodowe, doradztwo zawodowe oraz tworzenie miejsc pracy.

Edukacja i rozwój kompetencji: programy edukacyjne skierowane do dzieci, młodzieży i dorosłych, mające na celu rozwijanie umiejętności i kompetencji potrzebnych na rynku pracy oraz w życiu codziennym.

Wsparcie dla seniorów i osób z niepełnosprawnością: działania mające na celu poprawę jakości życia osób starszych i z niepełnosprawnością, takie jak opieka zdrowotna, dostęp do usług socjalnych i aktywizacja społeczna.

Rozwój infrastruktury społecznej: inwestycje w infrastrukturę, która wspiera rozwój społeczny, takie jak centra społeczne, placówki edukacyjne i rekreacyjne.

Dzięki współpracy między różnymi sektorami oraz zaangażowaniu społeczności lokalnej możliwe jest osiągnięcie realnych postępów w rozwiązywaniu tych problemów i poprawa jakości życia mieszkańców. Strategiczne podejście do problemów społecznych pozwala na

lepsze wykorzystanie zasobów oraz skuteczniejsze wdrażanie działań, które przynoszą długofalowe korzyści dla społeczeństwa.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025 – 2030² jest dokumentem wyznaczającym najważniejsze kierunki działań mających na celu doprowadzenie do zmiany niekorzystnych zjawisk społecznych na terenie Miasta. Wskazuje ona obszary problemowe, priorytetowe zadania służące przeciwdziałaniu tym problemom, a także zakładane rezultaty. Strategia jest wyrazem zintegrowanego planowania społecznego zwiększającego efektywność podejmowanych działań. Jej wdrażanie odbywa się poprzez szereg działań związanych z realizacją planów strategicznych. W celu zwiększenia skuteczności, konieczne jest systematyczne śledzenie zjawisk i problemów społecznych, które są przedmiotem Strategii.

Strategia będzie służyć osiągnięciu zaplanowanych celów, wraz ze szczegółowym określeniem sposobów dojścia do poprawy sytuacji społecznej w wybranych obszarach. W związku z tym, że rozwiązywanie problemów społecznych jest procesem długofalowym, w działalności lokalnej polityki społecznej potrzebne jest strategiczne podejście. Planowanie strategiczne, polegające na podejmowaniu systematycznych działań, podczas których prognozowana jest przyszłość i wytyczane są najistotniejsze kierunki działań, uwzględnia długi horyzont czasowy. Strategia stanowi zatem ważny instrument zarządzania, dzięki któremu możliwe jest rozpoznanie i wdrażanie przedsięwzięć o charakterze społecznym oraz integracja różnych środowisk lokalnych w ramach wspólnie zainicjowanych i skoordynowanych działań. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030 zawiera kilka części składowych: charakterystykę miasta, diagnozę sytuacji społecznej oraz część programową zawierającą misję, wizję, cele, zadania przewidziane do realizacji, zakładane rezultaty, system wdrażania, monitoring i ewaluację. W Strategii uwzględniono różnorodny zakres problematyki społecznej. Diagnoza sytuacji społecznej dokonana została w następujących obszarach:

- wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej,
- wsparcie osób z niepełnosprawnością,
- zdrowie psychiczne,

²Na potrzeby niniejszego opracowania dla występujących w tekście sformułowań „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030” stosowana będzie skrócona nazwa „Strategia”.

- profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień od substancji psychoaktywnych,
- przeciwdziałanie przemocy domowej,
- aktywność i integracja społeczna seniorów,
- promocja zatrudnienia, reintegracja zawodowa i społeczna osób podlegających wykluczeniu społecznemu,
- wsparcie osób z problemem ubóstwa,
- problem przestępczości.

Do każdego z tych obszarów wskazane zostały podstawowe informacje, działania interwencyjne i najważniejsze problemy wynikające z przeprowadzonej diagnozy.

Podsumowując, Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030 jest wyrazem zintegrowanego planowania strategicznego. Określa sposób osiągnięcia wyznaczonych celów i pozwala wypracować sprawny i efektywny system pomocy, umożliwiający skuteczne rozwiązywanie problemów społecznych. Pozwoli to na zapewnienie mieszkańcom Miasta Tomaszów Lubelski dogodnych warunków do rozwoju i przyczyni się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa społecznego.

1. Metodologia opracowania Strategii

Podstawowe elementy Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030 są tożsame ze strukturą innych dokumentów określających kierunki lokalnej polityki społecznej. Przedstawione w nich cele, zarówno główne jak i szczegółowe, mają za zadanie przybliżyć Miasto do osiągnięcia wskazanego przez lokalne władze i mieszkańców pożądanego obrazu Miasta w przyszłości. Tym, co wyróżnia Strategię od innych wiążących dokumentów i programów, jest przede wszystkim okres jej obowiązywania oraz nadrzędność wobec nich. Mimo, iż horyzont czasowy nie został wskazany w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, powinien precyzować główne działania Miasta w zakresie zaspokajania społecznych potrzeb mieszkańców i niwelowania nierówności społecznych w długim okresie, tj. 5–10 lat. Jest to podejście zgodne z założeniami strategicznego planowania i zarządzania w administracji publicznej.

Obligatoryjny charakter Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych oraz jej istota i wpływ na kreowanie lokalnej polityki nakłada na realizatorów obowiązek tworzenia w sposób odpowiedzialny i spójny z zapisami zawartymi w nadrzędnych dokumentach strategicznych na poziomie europejskim, krajowym, regionalnym oraz lokalnym.

Zdefiniowane w dokumentach strategicznych problemy oraz kierunki działań skierowanych na rozwój społeczno-gospodarczy miasta i wsparcie mieszkańców w zaspokajaniu ich potrzeb, mają szczególne znaczenie dla opracowywania i wdrażania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych. Spójna wizja miasta w przyszłości pozwala podmiotom realizującym zadania z zakresu polityki społecznej na wprowadzanie kompleksowych i adekwatnych do potrzeb mieszkańców działań. Nadrzędność Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych nad programami o charakterze taktycznym, takimi jak Program Współpracy Miasta Tomaszów Lubelski z Organizacjami Pozarządowymi, Program Wspierania Rodziny dla Miasta Tomaszów Lubelski, Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2023-2026, Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej oraz Ochrony Osób Doznających Przemocy Domowej dla Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025-2030 czy Tomaszowska Strategia Polityki Senioralnej na lata 2024 – 2028, wymusza na podmiotach odpowiedzialnych za opracowanie i wdrażanie Strategii ujęcia w niej określonych elementów. Uwzględnienie ich oraz merytoryczna spójność dokumentów umożliwia pełne wykorzystanie potencjału Miasta w poszczególnych aspektach lokalnej polityki społecznej. Poniżej zawarte zostały elementy wchodzące w skład Strategii oraz poszczególne etapy jej opracowania.

Tabela 1. Etapy opracowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych

LP.	Etap	Charakterystyka
1	Analiza strategiczna	Analiza bieżącej sytuacji, problemów, barier oraz potencjału umożliwia wskazanie obszarów problemowych występujących w Mieście. Głównym źródłem informacji o sytuacji mieszkańców, ich problemach i głównych potrzebach jest analiza danych zastanych, czyli bieżącej dokumentacji urzędowej, danych demograficzno-gospodarczych, trendów społecznych oraz wnioski z przeprowadzonej na terenie Miasta diagnozy problemów społecznych. Na tym etapie ocenie poddaje się również otoczenie jednostki samorządowej, które wpływa na jej rozwój oraz wykorzystanie dostępnych zasobów. Dodatkowym sposobem na określenie możliwości i ograniczeń Miasta jest Analiza SWOT, wskazująca na jego mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia.

2	Sformułowanie Misji i Wizji Strategii	Wizja zawarta w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych jest swoistym obrazem, do którego dąży Miasto za sprawą realizacji celów wskazanych w niej, natomiast Misja określa nadrzędny powód opracowania Strategii.
3	Określenie celów priorytetowych i zadań	W następstwie prawidłowo przeprowadzonej analizy strategicznej możliwe jest wskazanie głównych obszarów problemowych występujących na terenie Miasta. Wskazanie najdotkliwszych trudności mieszkańców oraz określenie kompleksowych działań minimalizujących ich skalę zapewnia realizację polityki społecznej zgodnej z oczekiwaniami i potrzebami, a także podniesienie jakości życia lokalnej społeczności.
4	Wskazanie sposobu wdrażania i kontroli realizacji Strategii	Ostatnim elementem Strategii jest określenie planu, zgodnie z którym ma zostać zrealizowana podczas okresu jej obowiązywania. Zarówno źródła i ramy finansowe, podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych celów, sposób komunikacji, jak i sprawozdawczość mają niebagatelny wpływ na stopień i jakość jej wdrożenia, dlatego zarówno w trakcie, jak i po jej zakończeniu należy przeprowadzić ewaluację, umożliwiającą ocenę działań w odniesieniu do zamierzonych celów.

Źródło: opracowanie własne

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych stanowi narzędzie, które pomaga instytucjom samorządowym i NGO we wspieraniu oraz wzmacnianiu potencjału społeczności lokalnej. Z tego powodu proces jej tworzenia i wdrażania nie może pomijać udziału osób szczególnie nią zainteresowanych, czyli mieszkańców. Włączenie lokalnej społeczności w procesy decyzyjne i kreowanie działań nazywa się partycypacją społeczną, a jej najczęściej spotykanymi formami są konsultacje społeczne, warsztaty strategiczne z lokalną społecznością, badania diagnozujące zagrożenia lokalne oraz potrzeby mieszkańców w obszarach ujętych w dokumencie. Uspołecznienie Strategii i powierzenie części odpowiedzialności za jej charakter mieszkańcom daje możliwość zaplanowania działań adekwatnych do rzeczywistych oczekiwań społeczności lokalnej oraz stwarza warunki do pełniejszego wykorzystania jej potencjału. Przed przystąpieniem do opracowania Strategii, wśród mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski przeprowadzone zostały badania, mające na celu: wskazanie problemów społecznych występujących wśród dzieci, młodzieży i dorosłych mieszkańców Miasta, zidentyfikowanie przyczyn lub czynników wywołujących sytuacje problemowe, określenie skali oraz zakresu występujących problemów społecznych,

pokazanie rozwiązań mających na celu wyjaśnienie sytuacji problemowej lub złagodzenie jej skutków. Zakres prac badawczych odnosił się do następujących problemów społecznych: alkoholizm, narkomania, nikotynizm, uzależnienia behawioralne, przemoc domowa, przemoc rówieśnicza i cyberprzemoc. Zbadaniu poddane zostały również kwestie związane z problemami osób starszych i z niepełnosprawnością, rynkiem pracy, problemem ubóstwa i wykluczenia społecznego, a także bezpieczeństwa publicznego. Badania zostały przeprowadzone w 2024 roku i wzięły w nich udział łącznie 172 osoby. Poniżej przedstawiona została szczegółowa struktura próby badawczej.

Rysunek 1. Informacje dotyczące próby badawczej

PRÓBA BADAWCZA			
Dorośli mieszkańcy	Uczniowie	Pracownicy instytucjonalni	Nauczyciele i pedagodzy
112 osób	30 osób	20 osób	10 osób

Źródło: *Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku.*

2 Podstawy prawne

Opracowanie całościowej, spójnej i wieloletniej koncepcji rozwiązywania problemów społecznych Miasta lub powiatu, podobnie jak inne dokumenty strategiczne, jest dokumentem uwarunkowane prawnie. Podstawę prawną do opracowania niniejszej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych stanowią:

- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 107 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 1283 z późn. zm.), w szczególności:
 - art. 17 ust. 1 pkt 1 – nakładający na gminy obowiązek opracowania i realizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych.

Z przywołanych przepisów wynika, że:

- Gmina jako samorząd lokalny ma obowiązek opracowania i realizacji Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych, w tym programów pomocy społecznej, profilaktyki, rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, które mają na celu integrację osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka.
- Powiat z kolei odpowiada za stworzenie i wdrożenie Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych, obejmującej m.in. działania wspierające osoby z niepełnosprawnościami oraz programy wspierające integrację grup szczególnego ryzyka – zwykle w konsultacji z gminami terytorialnie właściwymi.

Dodatkowo, tworząc niniejszą Strategię, oparto się na kluczowych aktach prawnych, zapewniających jej zgodność i komplementarność z polityką państwa. Wśród najistotniejszych ustaw kompetencyjnych, nakładających obowiązki na administrację rządową i samorządową, znajdują się m.in.:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 572 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1491 z późn. zm.).

AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE WSPARCIA RODZINY I DZIECKA

1. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 49).
2. Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1576 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1829 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1512).
5. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1208).
6. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 438 z późn. zm.).
7. Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809 z późn. zm.).
8. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1673).

AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE OCHRONY ZDROWIA ORAZ PRZECIWDZIAŁANIU UZALEŻNIENIOM

1. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2151).
2. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1939 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 450 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 917).

AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI, OŚWIATY, ZATRUDNIENIA ORAZ WSPARCIA SOCJALNEGO

1. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 913 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 20 marca 2025 r. o rynku pracy i służbach zatrudnienia (Dz.U. z 2025 r. poz. 620) — weszła w życie 1.06.2025 r. w miejsce ustawy z 20.04.2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (ostatni t.j.: Dz.U. z 2025 r. poz. 214).
3. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 881 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 83 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 178).
6. Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 r. o finansowym wsparciu niektórych przedsięwzięć mieszkaniowych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 304 z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1335).
8. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 725).
9. Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 350 z późn. zm.).
10. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1631 z późn. zm.).
11. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 146 z późn. zm.).
12. Uchwała Nr 149 Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 2023 r. w sprawie ustanowienia wieloletniego rządowego programu „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2024–2028 (M.P. z 2023 r. poz. 881).
13. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2021 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz.U. z 2021 r. poz. 1092) oraz uchwała Rady Ministrów w sprawie ustanowienia programu Dobry Start (M.P. 2018 poz. 514).
14. Ustawa z dnia 31 lipca 2019 r. o świadczeniu uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1649).
15. Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o świadczeniu wspierającym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1429 z późn. zm.).

AKTY PRAWNE NORMUJĄCE ASPEKTY FINANSOWE

1. Ustawa z dnia 1 października 2024 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1572 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1530 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 120 z późn. zm.).

AKTY PRAWNE NORMUJĄCE POBYT CUDZOZIEMCÓW NA TERENIE KRAJU

1. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1079).
2. Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1105 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 223 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 337 z późn. zm.).

3. Spójność z dokumentami strategicznymi

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030 stanowi odpowiedź na wyzwania i potrzeby lokalnej społeczności, a jednocześnie wpisuje się w szerszy kontekst polityk społecznych realizowanych na poziomie Unii Europejskiej, Polski oraz w ramach regionu i lokalnej społeczności. W niniejszym rozdziale przedstawiono opis kluczowych dokumentów strategicznych, które wyznaczają kierunki działań w obszarze polityki społecznej na różnych poziomach. Celem tego rozdziału jest ukazanie, w jaki sposób lokalna strategia Tomaszowa Lubelskiego integruje się z ogólnymi założeniami polityk społecznych, zapewniając spójność i efektywność podejmowanych działań.

3.1 Dokumenty europejskie

„Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” jest kluczowym dokumentem społeczno-gospodarczym Unii Europejskiej. Strategia ta obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

- rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;

- rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.³

3.2 Dokumenty krajowe

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030 jest zgodna z poniższymi dokumentami krajowymi:

- **Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030**, której głównym celem jest poprawa jakości życia Polaków.
- **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030**, która jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Kładzie ona nacisk na zrównoważony rozwój całego kraju, czyli zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych terytoriów, a w szczególności wspomaga rozwój tych obszarów, które nie mogą w pełni pobudzić swojego potencjału rozwojowego lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze. Krajowa Strategia proponuje rozwiązania służące operacjonalizacji celów polityki regionalnej, a wraz z usprawnieniem mechanizmów i narzędzi koordynacji interwencji publicznej, szczególną wagę w systemie realizacji poświęca projektom strategicznym.
- **Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030**, której celem jest *rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób w taki sposób, by mogły w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia*⁴. W Strategii wyznaczono 5 celów szczegółowych:

- wzrost zatrudnienia,
- wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych,
- poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej,
- podniesienie kwalifikacji i kompetencji obywateli.

³Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.

⁴Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030.

■ **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**, która stanowi kontynuację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, a jej głównym celem jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja celu odbywa się w 3 obszarach:

- współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

■ Ponadto zapisy zawarte w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Miejskiej Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030 są zgodne dokumentami strategicznymi mającymi wpływ na kształtowanie polityki społecznej:

- Strategia Demograficzna 2040;
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030;
- Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030;
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej;
- Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030;
- Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna na lata 2021-2030 (z perspektywą do 2035 r.).

3.3 Dokumenty regionalne

Na poziomie regionalnym najważniejszymi dokumentami strategicznymi dla Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski są: Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2024 – 2030. Misją SPSWL 2024-2030 jest skuteczne przeciwdziałanie problemom społecznym oraz organizowanie wsparcia dla osób i grup zagrożonych wykluczeniem. Wśród obszarów strategicznych polityki społecznej SPSWL wymienia m.in. starzejące się społeczeństwo, wsparcie osób z niepełnosprawnościami i poprawę aktywności społecznej. Aspekty te stanowią newralgiczne kwestie dla rozwoju obszaru Miasta Tomaszów Lubelski. Kolejnym dokumentem jest Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2024 – 2027. W Programie Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2024-2027 określono priorytety oraz przypisane im cele szczegółowe wraz z opisem możliwych interwencji. Wśród nich odnaleźć można m.in. zagadnienia dot. wspierania aktywnego włączenia społecznego,

wzmacniania roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym czy wspierania energii odnawialnej i zrównoważonego rozwoju. Ostatnim dokumentem jest Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Lubelskiego na lata 2025 – 2026. Plan jest dokumentem, który nadaje strukturę założonym zmianom w zakresie rozwoju usług społecznych zgodnie z wynikiem przeprowadzonej diagnozy regionalnej i jednocześnie jest ważnym punktem wyjścia do lokalnej strategii rozwiązywania problemów społecznych, a także planu deinstytucjonalizacji, nad którym trwają obecnie prace na poziomie miasta Tomaszów Lubelski.

3.4 Dokumenty lokalne

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030 jest spójnym elementem systemu planowania strategicznego w mieście, bezpośrednio zintegrowanym z Gminnym Programem Rewitalizacji przyjętym dnia 19 sierpnia 2025 r. uchwałą Nr XVI/170/2025 Rady Miasta Tomaszów Lubelski. Program Rewitalizacji wskazuje obszary miejskie wymagające regeneracji społecznej i przestrzennej, a jego głównym zadaniem jest eliminacja barier rozwojowych oraz poprawa warunków życia mieszkańców terenów rewitalizowanych. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych została tak przygotowana, by:

- **komplementarnie wspierać cele rewitalizacji**, skupiając się na integracji społecznej, dostępności usług, profilaktyce i aktywizacji mieszkańców obszarów objętych rewitalizacją;
- **korespondować z diagnozą społeczną i celami programu rewitalizacji**, co pozwala realizować zbieżne działania – np. aktywizację zawodową, wsparcie edukacyjne, przeciwdziałanie wykluczeniu, dostęp do usług socjalnych.

Dzięki temu Strategia i Program funkcjonują jako **wzajemnie uzupełniające się dokumenty**, tworząc spójne ramy działań na rzecz zrównoważonego rozwoju miasta, szczególnie w obszarze rewitalizacji.

II. Charakterystyka Miasta Tomaszów Lubelski

1. Położenie

Miasto Tomaszów Lubelski jest jednym z ważniejszych ośrodków w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego. Jest położone strategicznie w odległości nieco ponad 20 km od granicy z Ukrainą oraz przejścia granicznego w Hrebennem, co czyni je istotnym punktem na mapie komunikacyjnej i handlowej regionu. Zgodnie z klasyfikacją terytorialną jest gminą miejską o numerze TERYT: 0618011.

Administracyjne znaczenie miasta

Tomaszów Lubelski jest stolicą powiatu tomaszowskiego. To ważny ośrodek administracyjny, w którym znajdują się kluczowe instytucje zarządzające zarówno miastem, jak i okolicznymi terenami wiejskimi. Współpraca z otaczającą gminą wiejską Tomaszów Lubelski jest kluczowa dla harmonijnego rozwoju całego powiatu, a władze miejskie, gminne i powiatowe mają swoje siedziby w mieście, co podkreśla jego centralną rolę administracyjną.

Infrastruktura drogowa

Tomaszów Lubelski jest istotnym węzłem komunikacyjnym, przez który przebiegają kluczowe drogi krajowe i wojewódzkie. Główne arterie, przecinające miasto, to m.in.: dawna droga krajowa S17, która pełniła funkcję głównej trasy komunikacyjnej łączącej Lublin z Ukrainą. Obecnie droga S17 omija centrum Tomaszowa Lubelskiego, i jest to istotna trasa zarówno dla lokalnego ruchu drogowego, jak i dla transportu tranzytowego. Ponadto drogi wojewódzkie 850 i 853 zapewniają dodatkowe połączenia z regionem oraz ułatwiają dojazd do sąsiednich miast i miejscowości, zwiększając dostępność komunikacyjną Tomaszowa Lubelskiego.

Powierzchnia i gęstość zaludnienia

Tomaszów Lubelski zajmuje powierzchnię **13,29 km²**, co stanowi:

- **0,89%** powierzchni całego powiatu tomaszowskiego,
- **0,05%** powierzchni województwa lubelskiego.

Gęstość zaludnienia w Tomaszowie Lubelskim wynosi **1349 osób na km²**, co czyni miasto jednym z bardziej zaludnionych obszarów w regionie. Dla porównania:

- Gęstość zaludnienia w powiecie tomaszowskim wynosi **56 osób na km²**,
- Gęstość zaludnienia w województwie lubelskim wynosi **81 osób na km²**.

Te dane wskazują na wyraźnie wyższą koncentrację ludności w mieście w porównaniu do reszty powiatu i województwa, co wpływa na specyfikę jego funkcjonowania, zapotrzebowanie na infrastrukturę miejską oraz usługi publiczne.

Sąsiedztwo i położenie

Miasto Tomaszów Lubelski otoczone jest przez gminę wiejską Tomaszów Lubelski, która bezpośrednio graniczy z miastem i pełni ważną rolę w regionalnym układzie administracyjnym. Współpraca między miastem, a gminą wiejską jest kluczowa dla zrównoważonego rozwoju obszaru oraz dla realizacji wspólnych projektów inwestycyjnych.

Najbliżej położone miasta względem Tomaszowa Lubelskiego to:

- **Narol** (12,6 km),
- **Lubycza Królewska** (13,9 km),
- **Krasnobród** (18,0 km),
- **Łaszczów** (23,9 km),
- **Józefów** (25,9 km),
- **Tyszowce** (27,5 km),
- **Cieszanów** (30,3 km),
- **Zamość** (32,8 km),
- **Zwierzyniec** (36,3 km),
- **Lubaczów** (38,4 km).

Bliskość tych miast wpływa na możliwość rozwoju regionalnej współpracy oraz wymiany handlowej i kulturalnej. Tomaszów Lubelski, jako regionalny ośrodek administracyjny, odgrywa centralną rolę w integracji tych miejscowości i tworzeniu sieci współpracy na wielu płaszczyznach.

Położenie powiatu tomaszowskiego

Tomaszów Lubelski jest stolicą powiatu tomaszowskiego, który położony jest w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego. Powiat ten graniczy z następującymi powiatami:

- **Biłgorajski** (województwo lubelskie),
- **Hrubieszowski** (województwo lubelskie),
- **Zamojski** (województwo lubelskie),
- **Lubaczowski** (województwo podkarpackie).

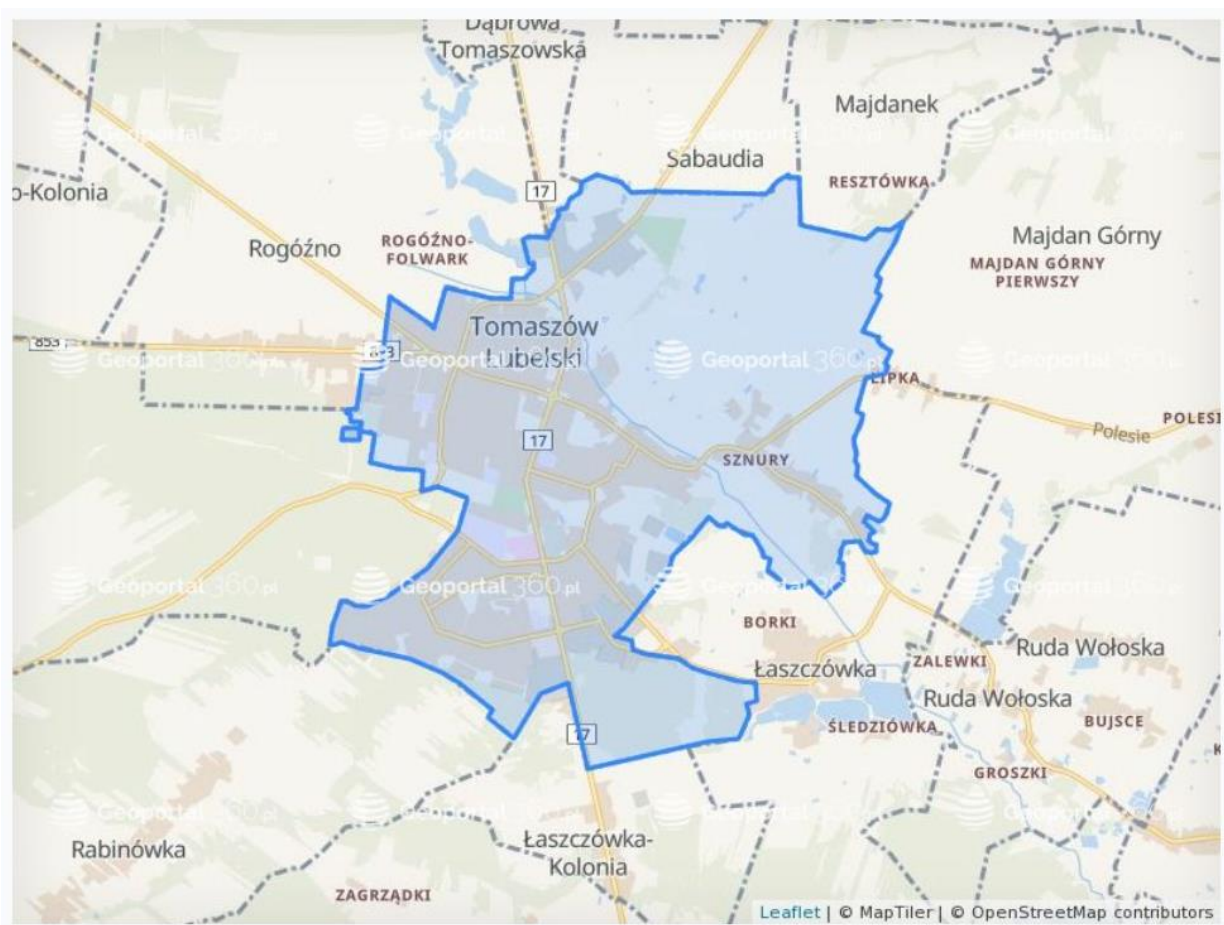
Takie położenie sprzyja rozwijaniu współpracy międzyregionalnej i ułatwia realizację projektów wspierających rozwój gospodarczy i społeczny zarówno w województwie lubelskim, jak i w sąsiednich regionach.

Mapa 1. Schematyczna mapa województwa lubelskiego

Ważną cechą położenia powiatu jest jego bezpośrednie sąsiedztwo z Ukrainą i usytuowanie na jego terenie przejścia granicznego w miejscowości Hrebenne. Przez obszar powiatu tomaszowskiego przebiega droga krajowa Nr 17, stanowiąca jego główną arterię komunikacyjną i podstawowy szlak drogowy. Droga krajowa Nr 17 jest trasą o znaczeniu międzynarodowym, łączącą Warszawę z Lwowem. Zapewnia także bezpośrednie połączenie powiatu z Lublinem i Zamościem.

Mapa 2. Mapa podglądowa Miasta Tomaszów Lubelski

Źródło: <https://geoportal360.pl>

2. Sytuacja demograficzna

Struktura demograficzna, będąca rezultatem procesów demograficznych w przeszłości, determinuje kształtowanie się zjawisk demograficznych i społecznych w przyszłości. Rozpoznanie istotnych cech, zjawisk i procesów społecznych jest także kontekstem dla weryfikacji kierunków dotychczasowych działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych, a co za tym idzie umożliwia wnioskowanie dotyczące wymaganych w tym zakresie zmian, zarówno w odniesieniu do skali interwencji, jak i jej rodzaju.

Poniżej prezentujemy jak kształtowały się najważniejsze dane demograficzne na przestrzeni lat 2019 – 2024.

Tabela 2. Najważniejsze dane demograficzne w latach 2019 – 2024

Nazwa wskaźnika	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ludność [osoba]	19035	18679	18291	18061	17848	17598
Ludność - kobiety [osoba]	10021	9839	9635	9500	9416	9 293
Ludność - mężczyźni [osoba]	9014	8840	8656	8561	8432	8305
Urodzenia żywe [osoba]	131	116	113	111	82	85
Zgony [osoba]	193	233	256	184	179	193
Przyrost naturalny [osoba]	-62	-117	-143	-73	-97	-108
Saldo migracji ogółem [osoba]	-168	-116	-192	-139	-137	-159
Zameldowania [osoba]	171	163	121	160	157	151
Ludność w wieku przedprodukcyjnym [osoba]	3039	2932	2857	2822	2762	2649
Ludność w wieku produkcyjnym [osoba]	11259	10853	10480	10175	9882	10267
Ludność w wieku poprodukcyjnym [osoba]	4737	4894	4954	5064	5204	5283
Mężczyźni w wieku przedprodukcyjnym [osoba]	1552	1511	1475	1466	1434	1381
Mężczyźni w wieku produkcyjnym [osoba]	5964	5736	5542	5385	5231	5107
Mężczyźni w wieku poprodukcyjnym [osoba]	1498	1593	1639	1710	1767	1817
Kobiety w wieku przedprodukcyjnym [osoba]	1487	1421	1382	1356	1328	1264
Kobiety w wieku produkcyjnym [osoba]	5295	5117	4938	4790	4651	5160
Kobiety w wieku poprodukcyjnym [osoba]	3239	3301	3315	3354	3437	3466

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na dzień 31 grudnia 2024 r. Tomaszów Lubelski liczył **17 598 mieszkańców**, co w porównaniu z rokiem 2019 (19 035 osób) oznacza spadek o 1 437 osób, tj. o około **8,2%**. Zmniejszanie się populacji ma charakter systematyczny i jest wynikiem jednoczesnego ujemnego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji.

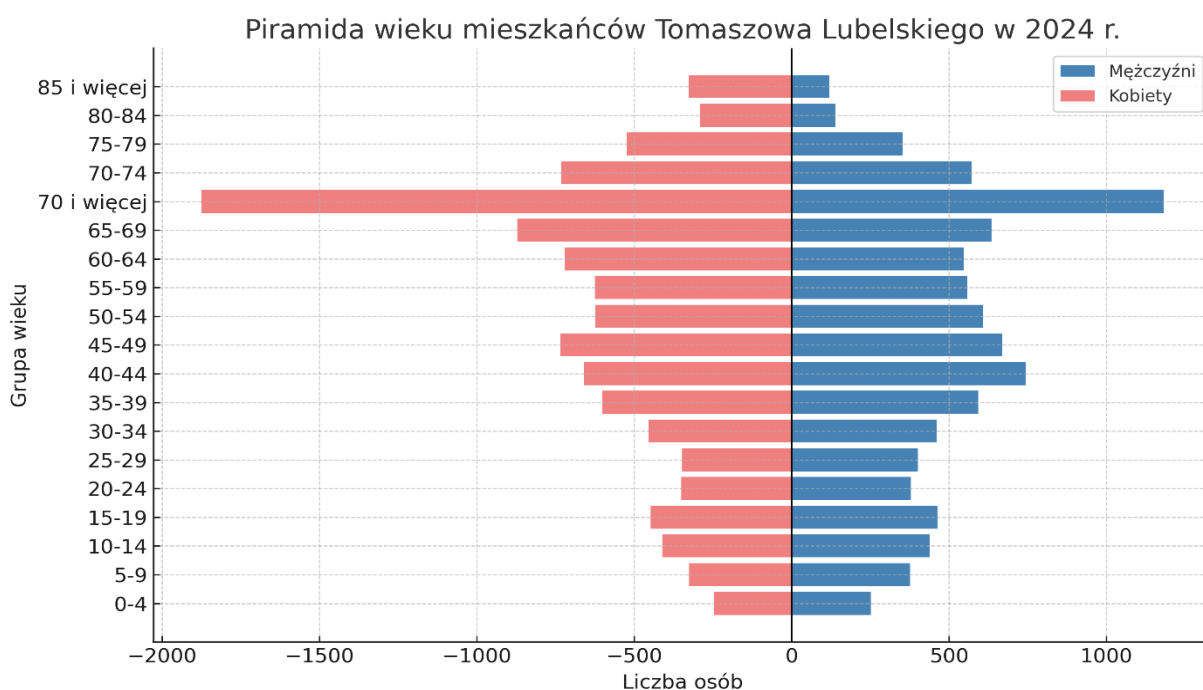
W 2024 r. odnotowano **85 urodzeń żywych** i **193 zgony**, co przełożyło się na przyrost naturalny wynoszący **-108 osób** (-6,1 na 1000 ludności). Saldo migracji ogółem było również ujemne i wyniosło **-159 osób**, co wskazuje na przewagę odpływu mieszkańców nad napływem. Negatywne saldo migracji dotyczy zarówno migracji wewnętrznych, jak i zagranicznych, choć te drugie mają mniejszą skalę.

Struktura płci charakteryzuje się niewielką przewagą kobiet – **52,8%** (9 293 osoby) wobec **47,2%** mężczyzn (8 305 osób), co daje współczynnik feminizacji **112** (średnia krajowa ok. 107). Jest to konsekwencja wyższej przeżywalności kobiet w starszych grupach wiekowych.

Analiza struktury wieku wykazuje wyraźny proces starzenia się populacji. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosi **15,0%**, w wieku produkcyjnym **57,9%**, a w wieku poprodukcyjnym **29,8%**. Piramida wieku (Wykres 1) ujawnia wąską podstawę oraz silną reprezentację roczników powyżej 60. roku życia, co w dłuższej

perspektywie może prowadzić do dalszego spadku potencjału demograficznego i zwiększenia obciążenia systemu opieki społecznej oraz zdrowotnej.

Wykres 1. Piramida wieku mieszkańców Tomaszowa lubelskiego

Kolejną analizowaną kwestią są migracje. W 2024 r. saldo migracji ogółem w Tomaszowie Lubelskim było ujemne i wyniosło **-159 osób**, co oznacza, że liczba wymeldowań przewyższyła liczbę zameldowań o tę wartość. Największy udział w tym wyniku miały migracje wewnętrzne, czyli przepływy ludności pomiędzy Tomaszowem Lubelskim, a innymi miejscowościami w kraju szczególnie do gminy Tomaszów Lubelski. Ujemne saldo migracji wewnętrznych wskazuje na trwały odpływ mieszkańców, zwłaszcza osób młodych i w wieku produkcyjnym, poszukujących m.in. lepszych warunków pracy, wyższych zarobków, bogatszej oferty edukacyjnej ale i terenów pod budownictwo.

Migracje zagraniczne, choć mają mniejszą skalę, również charakteryzowały się ujemnym bilansem. Przewaga wyjazdów nad powrotami lub nowymi przyjazdami

z zagranicy sugeruje, że część mieszkańców decyduje się na podjęcie pracy lub osiedlenie w innych krajach, często w celu poprawy standardu życia. Oba procesy migracyjne – wewnętrzny i zagraniczny – wzmacniają proces depopulacji miasta. W połączeniu z utrzymującym się **ujemnym przyrostem naturalnym** (–108 osób w 2024 r.) powodują one zmniejszanie się zasobu ludności w wieku produkcyjnym oraz przyspieszają proces starzenia się populacji Tomaszowa Lubelskiego. Zachodzące procesy demograficzne wymagają działań zmierzających do zwiększenia atrakcyjności osiedleńczej miasta, wspierania rodzin oraz przeciwdziałania migracji odpływowej, zwłaszcza wśród osób młodych i w wieku produkcyjnym.

Przyczyny spadku liczby mieszkańców

Depopulacja Tomaszowa Lubelskiego wynika z nakładających się procesów demograficznych i migracyjnych. Istotnym czynnikiem jest **odpływ migracyjny**, obejmujący zarówno migracje wewnętrzne, jak i zagraniczne, przy czym szczególnie widoczny jest wyjazd osób młodych w wieku produkcyjnym do większych ośrodków miejskich w poszukiwaniu korzystniejszych warunków życia i pracy ale i co ważne zwiększona migracja do miejscowości znajdujących się w bliskim sąsiedztwie miasta, położonych wokół miasta w gminie Tomaszów Lubelski. Taka tendencja dotyczy całego kraju. Miasta są ograniczone w rozwoju przez otaczające je gminy. Drugim elementem jest **ujemny przyrost naturalny**, będący konsekwencją niskiej liczby urodzeń przy relatywnie wysokiej liczbie zgonów. W 2024 r. odnotowano 85 urodzeń żywych oraz 193 zgony, co przełożyło się na wskaźnik –6,1 na 1000 ludności (–108 osób w ujęciu absolutnym).

Dodatkowo obserwuje się **postępujące starzenie się populacji**, czego przejawem jest wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym i zmniejszanie się liczby ludności w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym. Zjawisko to sprzyja utrzymywaniu się wysokiej liczby zgonów oraz ogranicza potencjał odnowy demograficznej. Ponadto zaobserwowano migrację wewnętrzną, która w chwili obecnej jest jeszcze nie zauważalna, migracje osób z odległych miejscowości powiatu do Tomaszowa Lubelskiego.

3. Rynek pracy i sytuacja gospodarcza

Aktywność zawodowa i struktura zatrudnienia

Rynek pracy w Tomaszowie Lubelskim charakteryzuje się stosunkowo wysoką aktywnością zawodową co stanowi wartość wyraźnie przewyższającą średnie dla województwa lubelskiego

i kraju. Struktura zatrudnienia według płci była niemal zrównoważona – **48,3%** pracujących stanowiły kobiety, a **51,7%** mężczyźni. Tak wyrównany udział płci w zatrudnieniu sprzyja stabilności rynku pracy i równomiernemu rozwojowi kapitału ludzkiego.

Bezrobocie rejestrowane

Na koniec grudnia 2024 r. w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Lubelskim zarejestrowanych było **2 356 osób bezrobotnych**, z czego **49,9% stanowiły kobiety** (1 173 osoby) i **50,1% mężczyźni** (1 183 osoby). Stopa bezrobocia w powiecie tomaszowskim wyniosła **8,5%**, co przewyższało średnią województwa lubelskiego (**7,2%**) oraz krajową (**5,0%**). W porównaniu z rokiem 2021 (stopa bezrobocia **5,9%**) nastąpił wyraźny wzrost tego wskaźnika, co może być rezultatem zarówno ograniczonej liczby ofert pracy w sektorach pozarolniczych, jak i procesów demograficznych, w tym malejącej liczby osób w wieku produkcyjnym. Wyrównanie udziału kobiet i mężczyzn w strukturze osób bezrobotnych może świadczyć o zmianach w podaży pracy oraz większym zróżnicowaniu branż, w których poszukują zatrudnienia mieszkańcy.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Tomaszowie Lubelskim w 2021 r. wynosiło **4 556,75 PLN**, co stanowiło **75,9% średniej krajowej**. Wartości na koniec 2024 roku są porównywalne. Niższy poziom wynagrodzeń względem średniej ogólnopolskiej może sprzyjać migracjom zarobkowym, zwłaszcza wśród osób młodych i posiadających wysokie kwalifikacje, w poszukiwaniu lepiej płatnych ofert.

Dominującą gałęzią lokalnej gospodarki pozostaje sektor rolniczy (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), który w 2021 r. skupiał **63,2%** aktywnych zawodowo mieszkańców. Przemysł i budownictwo zatrudniały **12,7%** osób, sektor usług rynkowych (handel, transport, gastronomia, informacja itp.) **7,1%**, natomiast sektor finansowy (bankowość, ubezpieczenia, obsługa nieruchomości) zaledwie **0,9%** pracujących. Tak wysoki udział rolnictwa świadczy o silnych uwarunkowaniach lokalnych, ale jednocześnie ogranicza dywersyfikację rynku pracy i utrudnia rozwój nowoczesnych gałęzi gospodarki.

W 2021 r. Tomaszów Lubelski odnotował dodatnie saldo migracji pracowniczych. Do pracy w mieście dojeżdżało **1 935 osób** z innych miejscowości, podczas gdy **593 mieszkańców** wyjeżdżało do pracy poza miasto. Różnica **+1 342 osoby** wskazuje na istotną rolę Tomaszowa Lubelskiego jako lokalnego ośrodka zatrudnienia w regionie.

Na koniec 2021 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było **3 076 podmiotów gospodarki narodowej**. Zdecydowaną większość stanowiły osoby fizyczne prowadzące

działalność gospodarczą – **2 434 podmioty**. W 2021 r. zarejestrowano **157 nowych firm**, a **97 wyrejestrowano**, co dało dodatnie saldo **+60 podmiotów**. W 2024 r. urząd miasta obsłużył m.in. 111 wniosków o wpis do CEIDG, 161 o zawieszenie, 89 o wznowienie i 110 o wykreślenie, co pokazuje sporą rotację mikrofirm. Struktura wielkości przedsiębiorstw wskazuje na dominację mikroprzedsiębiorstw – **2 973 podmioty (96,6%)** zatrudniają od 0 do 9 pracowników. Małe przedsiębiorstwa (10– 49 pracowników) stanowiły 75 podmiotów, średnie (50–249) – 27, a duże (powyżej 250) – tylko 1. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą najczęściej deklarowane branże to: **handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych (32,0%)** oraz **budownictwo (12,7%)**.

Rynek pracy w Tomaszowie Lubelskim cechuje się wysoką aktywnością zawodową, lecz strukturalnie pozostaje silnie związany z rolnictwem. Wzrost bezrobocia w latach 2021–2024 oraz utrzymujące się niższe wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej mogą zwiększać presję migracyjną. Jednocześnie miasto pełni funkcję ośrodka zatrudnienia dla okolicznych gmin, co stanowi potencjał rozwojowy. Kluczowe wyzwania obejmują dywersyfikację gospodarki, inwestycje w sektory pozarolnicze, tworzenie atrakcyjnych miejsc pracy oraz wspieranie rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw w branżach o wysokiej wartości dodanej.

4. Edukacja i wychowanie

System edukacyjny Tomaszowa Lubelskiego charakteryzuje się stabilnością instytucjonalną przy równoczesnym stopniowym zmniejszaniu się liczby uczniów. Proces ten wynika przede wszystkim z czynników demograficznych, w szczególności niżu urodzeń obserwowanego od kilkunastu lat. Malejąca liczba dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym ma bezpośrednie przełożenie na obciążenie placówek oświatowych oraz średnią liczebność oddziałów, co z jednej strony poprawia warunki nauki, a z drugiej potwierdza niekorzystne procesy demograficzne. W 2024 roku na terenie miasta funkcjonowały trzy przedszkola samorządowe, dysponujące łącznie 590 miejscami, w tym jedną grupą żłobkową o liczbie 25 miejsc. Równoległe swoją działalność prowadziły placówki niepubliczne – żłobek oraz dwa kluby malucha – które stanowiły istotne uzupełnienie systemu opieki nad dziećmi najmłodszymi. Dane te wskazują, że pomimo spadku liczby dzieci w wieku przedszkolnym, infrastruktura wychowania przedszkolnego wciąż odpowiada na lokalne potrzeby, a nawet częściowo przechwytuje popyt z gmin ościennych.

W szkolnictwie podstawowym utrzymana została dotychczasowa struktura instytucjonalna obejmująca sześć szkół podstawowych, z czego trzy pozostają pod bezpośrednim zarządem miasta. Pomimo niezmienionej liczby placówek, zauważalny jest spadek liczby uczniów i oddziałów, co wynika bezpośrednio z niżu demograficznego. Wskaźniki skolaryzacji brutto i netto utrzymują się powyżej 100%, co oznacza, że szkoły w Tomaszowie Lubelskim pozostają atrakcyjne dla dzieci i młodzieży spoza miasta. W roku szkolnym 2019/2020 ponad jedna trzecia uczniów szkół podstawowych pochodziła z gmin sąsiednich, a dane z 2024 roku wskazują na utrzymanie tej tendencji.

W szkolnictwie ponadpodstawowym kontynuowana jest działalność trzech liceów ogólnokształcących oraz czterech szkół branżowych I stopnia. Podobnie jak w szkolnictwie podstawowym, także w tym segmencie liczba uczniów systematycznie maleje. W liceach widoczna jest wyraźna feminizacja populacji uczniowskiej, podczas gdy w szkołach branżowych znaczną przewagę liczebną posiadają chłopcy. Wskaźniki średniej liczby uczniów na oddział ulegają obniżeniu, co należy odczytywać z jednej strony jako poprawę warunków edukacyjnych, z drugiej zaś jako przejaw niekorzystnych procesów demograficznych. Na szczególną uwagę zasługuje rola Tomaszowa Lubelskiego jako lokalnego centrum edukacyjnego o charakterze ponadgminnym. Wysokie wskaźniki skolaryzacji świadczą o tym, że oferta edukacyjna miasta, obejmująca zarówno szkoły podstawowe, licea, jak i szkoły branżowe, przyciąga młodzież z terenów sąsiednich. Zjawisko to pozwala częściowo łagodzić skutki depopulacji, a jednocześnie potwierdza znaczenie Tomaszowa jako ośrodka oświatowego w regionie. Struktura wykształcenia mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego wskazuje na utrzymujące się deficyty w zakresie wykształcenia wyższego i policealnego w porównaniu z województwem lubelskim. Nadal wysoki jest udział osób legitymujących się wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym ukończonym, co potwierdza potrzebę wzmacniania działań na rzecz podnoszenia kwalifikacji mieszkańców i wspierania kształcenia ustawicznego. Podsumowując, system edukacyjny Tomaszowa Lubelskiego w 2024 roku charakteryzuje się stabilnością strukturalną i instytucjonalną, lecz równocześnie pozostaje w silnej zależności od procesów demograficznych. Malejąca liczba dzieci i młodzieży wymusza konieczność dostosowywania oferty edukacyjnej do nowych realiów. Jednocześnie utrzymywanie się wysokich wskaźników skolaryzacji, wynikających z napływu uczniów spoza miasta, dowodzi konkurencyjności lokalnego systemu oświaty i jego roli jako regionalnego ośrodka edukacyjnego.

5. Opieka zdrowotna

System ochrony zdrowia w Tomaszowie Lubelskim działa w oparciu o trzy klasyczne poziomy: podstawowy, specjalistyczny i wysokospecjalistyczny. Mieszkańcy miasta korzystają przede wszystkim z placówek zlokalizowanych na jego terenie, natomiast w przypadku świadczeń wysokospecjalistycznych – z usług szpitali klinicznych w Lublinie i innych dużych ośrodkach. Kluczową rolę w systemie lokalnym odgrywa **Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Tomaszowie Lubelskim**, który pełni funkcję wielospecjalistycznego szpitala powiatowego. Placówka dysponuje kilkoma oddziałami (m.in. chorób wewnętrznych, pediatrii, chirurgii ogólnej, położniczo-ginekologicznym, anestezjologii i intensywnej terapii), a także zapleczem diagnostycznym obejmującym pracownię RTG, tomograf komputerowy, laboratorium analityczne oraz pracownię diagnostyki funkcjonalnej. W strukturze szpitala funkcjonuje także ratownictwo medyczne i nocna oraz świąteczna pomoc lekarska. Uzupełnieniem opieki publicznej jest **kilkadziesiąt niepublicznych zakładów opieki zdrowotnej** (przychodnie rodzinne, poradnie specjalistyczne, pracownię diagnostyczne) oraz sieć **apteczna licząca ponad 10 punktów**, co zapewnia relatywnie dobry dostęp do leków w wymiarze lokalnym. Szczególnie rozwinięta jest opieka podstawowa – świadczenia lekarzy rodzinnych i pediatrów, natomiast w zakresie niektórych specjalizacji (np. kardiologia, endokrynologia, neurologia dziecięca) mieszkańcy nadal kierowani są do większych miast. Według danych krajowych jednym z istotnych wyzwań pozostaje **niedobór kadry medycznej**. Na 1000 mieszkańców przypada około 1,8 lekarza i 5,6 pielęgniarki, co jest wskaźnikiem niższym od średniej wojewódzkiej i krajowej. Niezadowalająca pozostaje także dostępność rehabilitacji i opieki długoterminowej – zapotrzebowanie, zwłaszcza wśród seniorów, przewyższa możliwości finansowe i kadrowe placówek.

Analiza potrzeb zdrowotnych mieszkańców w 2024 roku wskazuje, że **najczęściej występującymi problemami zdrowotnymi** pozostają choroby układu krążenia (choroba wieńcowa, nadciśnienie, udary), cukrzyca i choroby metaboliczne, a także choroby nowotworowe. Wysoki odsetek osób starszych generuje rosnące potrzeby w zakresie opieki geriatrycznej i paliatywnej. Odnotowano również zwiększone zapotrzebowanie na pomoc psychiatryczną i psychologiczną – co koresponduje z obserwowanym w MOPS wzrostem świadczeń dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

W 2024 roku realizowano kilka programów profilaktycznych finansowanych zarówno z budżetu państwa, jak i środków samorządu. Należały do nich: profilaktyka chorób układu krążenia, programy szczepień ochronnych (m.in. przeciw grypie i HPV), profilaktyka raka szyjki macicy oraz lokalne programy promocji zdrowego trybu życia.

Podsumowując, system opieki zdrowotnej w Tomaszowie Lubelskim w 2024 roku zapewnia mieszkańcom dostęp do podstawowych i specjalistycznych świadczeń medycznych, jednak boryka się z ograniczeniami kadrowymi i infrastrukturalnymi. W kontekście starzejącej się populacji konieczne będzie w kolejnych latach wzmocnienie opieki długoterminowej, paliatywnej i rehabilitacyjnej, a także inwestycje w kadry i nowoczesne wyposażenie diagnostyczne.

6. Działalność organizacji pozarządowych

Organizacje pozarządowe to wszystkie podmioty, które nie są organami lub jednostkami podległymi administracji publicznej (rządowej i samorządowej) oraz których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku⁵. Do roli organizacji pozarządowych można zaliczyć: budowę kapitału społecznego przez tworzenie sieci powiązań międzyludzkich, mobilizacją grup społecznych i jednostek do większej aktywności "obywatelskiej, politycznej, kulturalnej, artystycznej czy religijnej"⁶. Oprócz wspomnianych, ważną rolą omawianych instytucji jest dostawa usług nieopłacalnych z punktu widzenia sektora prywatnego oraz takich, których nie jest w stanie, z racji braku odpowiednich narzędzi, dostarczyć państwo. Zadaniem takich grup jest między innymi zapewnienie dóbr i usług w dążeniu do poprawy warunków ekologicznych, opieki zdrowotnej, przeciwdziałanie łamaniu praw człowieka, a także walka z głodem⁷. Na obszarze Miasta Tomaszów Lubelski funkcjonują organizacje pozarządowe, które działają na rzecz społeczności lokalnej oraz stanowią ważne zaplecze i potencjał do rozwiązywania problemów społecznych. Należą do nich między innymi:

- Stowarzyszenie Lubię To Miasto LTM
- Stowarzyszenie Nasze Miasto
- Stowarzyszenie Nowe Miasto

⁵<https://poradnik.ngo.pl>

⁶J. Oniszczyk, Współczesne państwo w teorii i praktyce. Wybrane elementy, s. 269.

⁷M. Yaziji, J. Doh, Organizacje pozarządowe a korporacje, s. 15.

- Fundacja „Parasol Roztocza”

Ponadto, obszar Miasta objęty jest działalnością następujących stowarzyszeń:

- Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelleksualną Koło w Tomaszowie,
- Lokalna Grupa Działania „Roztocze Tomaszowskie”;
- Stowarzyszenie „Czajnia”.

Działalność miejscowych organizacji i zespołów ma duży wpływ na sferę kulturalną Miasta. Biorą one udział w przedsięwzięciach kulturalnych i rozrywkowych, organizują wiele wydarzeń, czynnie włączają się w życie społeczne. Umożliwiają mieszkańcom kreatywne spędzanie czasu wolnego, rozwój zainteresowań oraz aktywne działanie na rzecz lokalnej społeczności. Obszary, kierunki i formy realizacji wspólnych zadań i współpracy Miasta z organizacjami pozarządowymi określone zostały w „Rocznym Programie współpracy Miasta Tomaszów Lubelski z organizacjami pozarządowymi i podmiotami ustawowo uprawnionymi do prowadzenia działalności pożytku publicznego na rok 2025”, zatwierdzonym Uchwałą Nr CIII/78/24 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 28 listopada 2024 roku. Głównym celem programu jest: *„budowanie partnerstwa pomiędzy miastem, a organizacjami, służącego poznawaniu i zaspokajaniu potrzeb mieszkańców, wzmocnieniu aktywności obywatelskiej w realizacji działań na rzecz rozwoju Miasta i rozwiązywania problemów lokalnych.”* Do celów szczegółowych należy natomiast:

- wspieranie i rozwój aktywności społeczności lokalnej oraz wzmacnianie potencjału organizacji;
- zwiększenie roli organizacji w realizacji zadań publicznych Miasta;
- zwiększenie udziału sektora obywatelskiego w kreowaniu polityki społecznej Miasta;
- wzrost świadomości społecznej na temat roli organizacji oraz ich działalności;
- tworzenie warunków dla nowych inicjatyw na rzecz społeczności lokalnej;
- umacnianie w świadomości społecznej poczucia odpowiedzialności za siebie, swoje otoczenie i Miasto;
- wspieranie i rozwój działalności podmiotów ekonomii społecznej;
- integracja podmiotów polityki lokalnej;
- zmniejszanie kosztów ponoszonych przez budżet Miasta na wykonywanie usług publicznych przy utrzymaniu standardów świadczonych usług;
- poprawa jakości życia mieszkańców poprzez pełniejsze zaspokajanie potrzeb społecznych.

7. Pomoc społeczna

Instytucją świadczącą usługi pomocy społecznej na rzecz mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski jest Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej (MOPS). Głównym celem jego działalności jest zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin, umożliwienie im bytowania w warunkach odpowiadających godności człowieka oraz zapobieganie powstawaniu sytuacji zmuszających do korzystania z tego typu pomocy.

Pomoc społeczna polega w szczególności na:

- przyznawaniu i wypłacaniu przewidzianych ustawą świadczeń;
- pracy socjalnej;
- prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej;
- analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej;
- realizacji zadań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych;
- rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb.

Cała działalność Ośrodka nie ogranicza się jednak do samych zadań z obszaru pomocy społecznej, ale obejmuje również szereg innych działań. Wśród realizowanych zadań wyróżnia się:

1. Zadania własne (obowiązkowe) MOPS:

- opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka;
- sporządzanie oceny w zakresie pomocy społecznej;
- udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego;

- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych;
- przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego;
- opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem;
- praca socjalna;
- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz usług sąsiedzkich;
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach treningowych lub wspomaganych;
- dożywianie dzieci;
- sprawienie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym;
- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu;
- pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego;
- utworzenie i utrzymywanie ośrodka pomocy społecznej, w tym zapewnienie środków na wynagrodzenia pracowników;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych;
- opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych
- dodatki mieszkaniowe.

2. Zadania własne (fakultatywne):

- przyznawanie i wypłacanie zasiłków specjalnych celowych;
- przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze;

- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych w formie usług sąsiedzkich;
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki;
- opracowanie i realizacja projektów socjalnych;
- przyznawanie i realizacja usług wsparcia krótkoterminowego w domach pomocy społecznej;
- podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych;
- współpraca z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert pracy oraz informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach poradnictwa zawodowego i o szkoleniach

Zadania zlecone (obligatoryjne) to:

- organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną;
- prowadzenie i rozwój infrastruktury ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia oraz zapewnianie posiłku i niezbędnego ubrania cudzoziemcom, którym udzielono zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki;
- opłacanie składek na ubezpieczenia zdrowotne;
- opłacanie składek na ubezpieczenia społeczne;

- przyznawanie i wypłacanie świadczeń rodzinnych;
- realizacja świadczeń z funduszu alimentacyjnego;
- prowadzenie postępowań wobec dłużników alimentacyjnych;
- przyznawanie i wypłacanie świadczeń „za życiem”;
- prowadzenie postępowań i realizacja świadczeń rodzinnych i świadczeń wychowawczych w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego

Ponadto w strukturach MOPS funkcjonuje powołany Zarządzeniem Burmistrza Miasta Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy Domowej. Zadaniem zespołu jest koordynowanie i integracja działań przedstawicieli różnych podmiotów oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej. Do zadań Zespołu należy w szczególności:

- diagnozowanie problemu przemocy domowej,
- podejmowanie wszelkich działań w środowisku zagrożonym przemocą domową mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku,
- inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą,
- rozpowszechnienie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielania pomocy w środowisku lokalnym,
- inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc domową,
- ocena i weryfikacja prowadzonych działań, w tym działań grup diagnostyczno-pomocowych,

W skład Zespołu wchodzi 20 przedstawicieli instytucji zajmujących się problematyką przemocy, tj. Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Miejskiej Komisji ds. Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodka Interwencji Kryzysowej, Policji, Prokuratury, Sądu, Służby Zdrowia, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Kościoła oraz placówek oświatowych z terenu Miasta Tomaszów Lubelski.

Beneficjenci i skala pomocy społecznej w 2024 r.

W 2024 roku pomocą społeczną w Tomaszowie Lubelskim objęto 314 osób i 569 rodzin, w tym 174 osoby korzystające ze wsparcia w sposób długotrwały. Dane te potwierdzają istotną rolę systemu pomocy społecznej jako mechanizmu stabilizującego sytuację osób i gospodarstw domowych znajdujących się w trudnym położeniu. Warto przy tym zauważyć, że nastąpił spadek rzeczywistej liczby osób objętych pomocą społeczną w 2024 roku w stosunku do roku 2023 (spadek o 48 osób, którym decyzją przyznano świadczenia oraz o 94 osoby w rodzinach), w tym w formie świadczeń niepieniężnych

i świadczeń pieniężnych, oraz nastąpił spadek liczby osób korzystających z usług opiekuńczych - m.in. z powodu zapewnienia[1] innego rodzaju nieodpłatnego wsparcia.

Z jednej strony może świadczyć o wzroście samodzielności gospodarstw domowych i poprawie sytuacji materialnej części mieszkańców, z drugiej zaś może być rezultatem migracji zarobkowej, starzenia się populacji. Podstawowe dane dotyczące udzielonych świadczeń pomocy społecznej zaprezentowano w poniższej tabeli:

Tabela 3. Świadczenia pomocy społecznej w 2024 roku

ŚWIADCZENIA POMOCY SPOŁECZNEJ		
Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego	gospodarstwa domowe	314
Osoby w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego	osoba	569
ŚWIADCZENIA RODZINNE		
Korzystający ze świadczeń rodzinnych		
rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci	rodzina	235
dzieci, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny - ogółem	osoba	468
dzieci w wieku do lat 18, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny	osoba	351
udział dzieci w wieku do lat 18, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku	%	75

Źródło własne

Analiza przyczyn korzystania z pomocy społecznej wskazuje na dominację problemów o charakterze strukturalnym i zdrowotnym. Najczęstszym powodem przyznania pomocy w 2024 roku było:

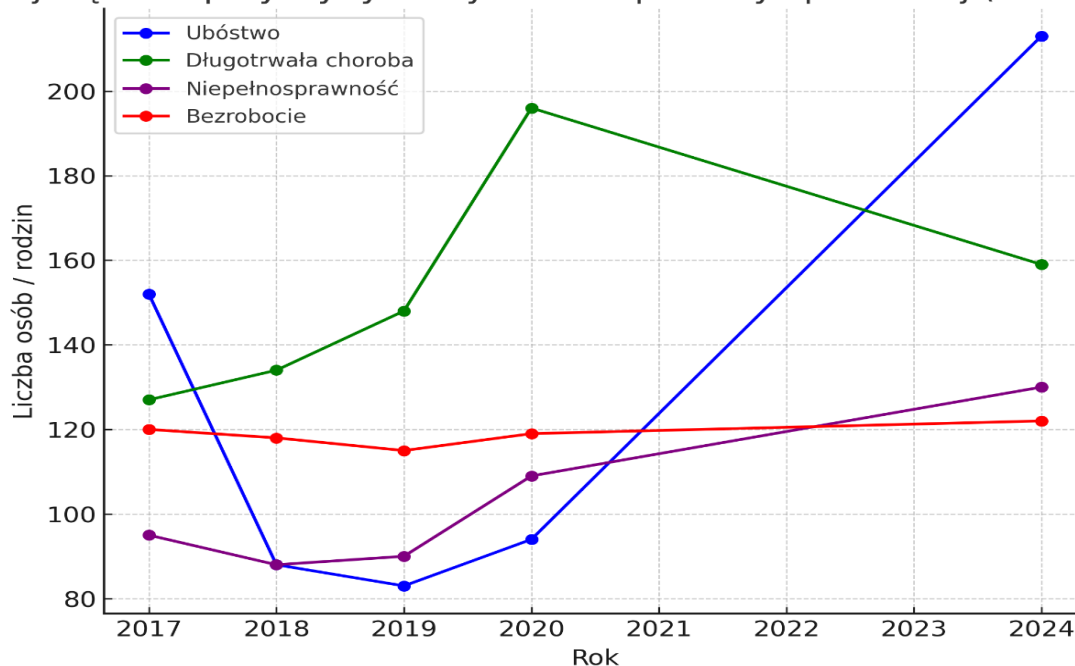
- długotrwała lub ciężka choroba (159 rodzin);
- ubóstwo (213 rodzin);
- niepełnosprawność (130 rodzin);
- bezrobocie (122 rodziny);
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego (23 rodzin);
- potrzeba ochrony macierzyństwa (18 rodzin);
- bezdomność (7 rodzin);
- trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego (5 rodzin).

Dane te pokazują, że trudności życiowe nie wynikają w większości przypadków z pojedynczych zdarzeń losowych, lecz są zakorzenione w długotrwałych procesach społeczno-gospodarczych, które skutkują trwałym wykluczeniem części mieszkańców z rynku pracy i z życia społecznego. W tym sensie pomoc społeczna nie pełni już tylko

funkcji doraźnej, ale coraz częściej staje się narzędziem długofalowego wsparcia dla osób, które z powodu wieku, stanu zdrowia lub niepełnosprawności nie są w stanie funkcjonować bez systemowej interwencji.

Wykres 2. Przyczyny korzystania ze świadczeń pomocy społecznej na przestrzeni lat 2017-2024

Najczęstsze przyczyny korzystania z pomocy społecznej (2017-2024)

Priorytety wydatkowe wskazują, że podstawowym celem polityki socjalnej pozostaje zabezpieczenie minimum egzystencji poprzez wsparcie finansowe (zasiłki okresowe, stałe i celowe), dożywianie, a więc działania ukierunkowane na przeciwdziałanie ubóstwu i zapewnienie podstawowych potrzeb życiowych oraz usługi społeczne. Tego rodzaju struktura wydatków i przyczyny korzystania z pomocy prowadzi do wniosku, że sytuacja beneficjentów w coraz większym stopniu wynika z uwarunkowań trwałych, których nie da się rozwiązać prostymi transferami finansowymi. Wymaga to z jednej strony rozbudowy systemu usług społecznych w tym wspierających, a z drugiej – poszukiwania rozwiązań w zakresie polityki rynku pracy, zdrowia publicznego i wsparcia osób z niepełnosprawnościami. Jednocześnie struktura wydatków Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim w 2024 roku ukazuje również dominację świadczeń o charakterze długoterminowym i opiekuńczym. Największą pozycję budżetową stanowiły świadczenia opiekuńcze (świadczenia pielęgnacyjne, zasiłki pielęgnacyjne, specjalne zasiłki

opiekuńcze i zasiłki dla opiekuna), oraz usługi w tym usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi, asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością. Ich udział świadczy o wysokich potrzebach związanych ze starzeniem się społeczeństwa i dużą liczbą osób wymagających stałej opieki lub wsparcia z powodu niepełnosprawności. Znaczącą pozycję w budżecie stanowiły również świadczenia z funduszu alimentacyjnego. Problem niealimentacji pozostaje jednym z istotnych czynników destabilizujących sytuację rodzin samotnie wychowujących dzieci, dlatego środki przeznaczane na ten cel są stałym i niezbędnym elementem lokalnej polityki społecznej. Ogólny obraz wydatków MOPS wskazuje, że lokalna polityka społeczna koncentruje się przede wszystkim na minimalizacji ryzyka wykluczenia społecznego i ochronie najbardziej wrażliwych grup mieszkańców.

Oprócz świadczeń podstawowych MOPS wdrażał także szereg programów finansowanych ze środków rządowych i unijnych. Do najważniejszych należały: program osłonowy „Posiłek w szkole i w domu” (2024–2028), program „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej”, program „Opieka wytchnieniowa”, wspierający rodziny osób niesamodzielnych; program „Opieka 75+”, oraz program „Rodzina Trzy Plus”. Istotnym elementem była również realizacja projektu „Polityka Senioralna EFS+”, obejmującego rozwój usług opiekuńczych i asystenckich oraz wypożyczalnię sprzętu rehabilitacyjnego.

Analiza wdrożonych działań prowadzi do wniosku, że system pomocy społecznej w mieście przesuwając swoje akcenty z transferów finansowych na rzecz usług i programów środowiskowych. Oznacza to stopniową transformację modelu polityki społecznej w kierunku bardziej zrównoważonego podejścia, które nie ogranicza się do wypłaty świadczeń, lecz stara się wspierać integrację i aktywizację beneficjentów, zwłaszcza osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Przeciwdziałanie przemocy domowej

Integralnym elementem działalności MOPS pozostaje przeciwdziałanie przemocy domowej. Funkcjonujący w jego strukturze Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy Domowej skupia 20 przedstawicieli różnych instytucji, takich jak pomoc społeczna, policja, prokuratura, sąd, placówki oświatowe, służba zdrowia, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, organizacje pozarządowe i Kościół. Zespół ten odpowiada za diagnozowanie zjawiska przemocy, podejmowanie działań interwencyjnych, prowadzenie procedur „Niebieskiej Karty” oraz inicjowanie działań wobec osób stosujących przemoc.

W 2024 roku kontynuowano realizację Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, którego założenia zostały przedłużone i rozszerzone w nowo przyjętym programie na lata 2025–2030 (Uchwała nr XI/105/2025 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 28 lutego 2025 r. w sprawie przyjęcia „Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej oraz Ochrony Osób Doznających Przemocy Domowej dla Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025-2030”).

Traktowanie przeciwdziałania przemocy jako zadania długofalowego świadczy o uznaniu tego problemu za zjawisko strukturalne, wymagające nie tylko reakcji interwencyjnych, ale również szeroko zakrojonej profilaktyki i edukacji społecznej. Długoterminowa perspektywa programowa daje możliwość integrowania działań instytucji, koordynowania wsparcia ofiar oraz podejmowania systematycznych oddziaływań wobec sprawców. Wnioskując z doświadczeń lat ubiegłych, można stwierdzić, że interdyscyplinarny model przeciwdziałania przemocy sprawdza się jako narzędzie łączące zasoby wielu instytucji pozwalając na bardziej kompleksowe reagowanie na problem. Jednakże utrzymująca się liczba przypadków przemocy wskazuje, że zjawisko to nie ulega istotnemu zmniejszeniu i wymaga ciągłego rozwijania systemu wsparcia, szczególnie w zakresie psychologicznej pomocy dla ofiar, wzmacniania mechanizmów prawnych ochrony oraz zwiększania skuteczności oddziaływań wobec sprawców przemocy.

Analiza danych dotyczących beneficjentów i form wsparcia w 2024 roku oraz lat poprzednich wyraźnie wskazuje, że polityka społeczna w tym system pomocy społecznej w Tomaszowie Lubelskim znajduje się w fazie transformacji – od modelu opartego głównie na transferach finansowych w kierunku usług środowiskowych i programów wspierających integrację społeczną. Stąd między innymi trwają przygotowania do przekształcenia się Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Centrum Usług Społecznych Malejąca liczba gospodarstw objętych pomocą może sugerować poprawę warunków bytowych, ale w rzeczywistości jest także efektem procesów demograficznych i migracyjnych. Struktura przyczyn korzystania ze wsparcia dowodzi, że coraz większą rolę odgrywają problemy zdrowotne, niepełnosprawność oraz starzenie się populacji, co wymusza konieczność poszerzania oferty usług opiekuńczych i senioralnych. Równoległe zjawiska takie jak dezintegracja rodzin, czy przemoc w rodzinie potwierdzają, że polityka społeczna miasta musi być ukierunkowana zarówno na zapewnienie minimum egzystencji, jak i na działania profilaktyczne oraz aktywizacyjne, obejmujące całe środowisko lokalne.

III. Diagnoza

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

W 2024 roku w Gminie Miejskiej Tomaszów Lubelski przeprowadzona została diagnoza problemów społecznych. W badaniu wzięli udział pracownicy instytucjonalni z terenu Miasta Tomaszów Lubelski. Wnioski z badania ankietowego dotyczącego funkcjonowania rodzin z terenu Miasta przedstawione zostały w tabeli poniżej.

Tabela 4. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych z Miasta Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące funkcjonowania rodzin

Obszar tematyczny	Wnioski
Najczęstsze problemy rodzin oraz dzieci i młodzieży	Do najważniejszych problemów rodzin z Miasta Tomaszów Lubelski pracownicy zaliczyli bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, rozpad więzi rodzinnych, przemoc w rodzinie, uzależnienia od alkoholu oraz brak wsparcia dla rodzin.
	- Wśród problemów dzieci i młodzieży wyróżniono głównie problem zagospodarowania ich czasu wolnego, niewydolność opiekuńczo-wychowawczą, brak umiejętności rodzicielskich, a także brak zainteresowania i dopilnowania ze strony rodziców. - Najczęstszą przyczyną negatywnych zjawisk społecznych wśród dzieci i młodzieży zdaniem badanych są wzorce, które są im przekazywane przez rodziców, rówieśników i osoby z najbliższego otoczenia.

Działania poprawiające sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo	• Z przeprowadzonych badań wynika, że sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo poprawiłaby przede wszystkim organizacja zajęć i warsztatów, które wzmocniłyby kompetencje wychowawcze rodziców i podniosłyby świadomość na temat różnych problemów dzieci, a także zwiększenie dostępności do specjalistycznego poradnictwa psychologicznego. • Odpowiedzią na problemy, z którymi zmagają się dzieci i młodzież jest zdaniem większości badanych lepsze zagospodarowanie czasu wolnego dzieciom i młodzieży (w sposób bardziej atrakcyjny i ciekawy). • W opinii badanych bardzo ważna jest współpraca wszystkich instytucji pomocowych oraz działania profilaktyczne dotyczące uzależnień, a także przemocy.
Poszerzenie oferty instytucji	• Analizując uzyskane w tym obszarze dane pracownicy instytucjonalni zauważyli potrzebę utworzenia publicznego żłobka, punktów konsultacyjnych dla osób uzależnionych i doświadczających przemocy, oraz Ośrodka Wsparcia dla Ofiar Przemocy Domowej. • Zdaniem respondentów na terenie Miasta brakuje specjalistycznych usług dla dzieci (psychologa, terapeuty, psychiatry), a także należałoby ułatwić dostęp do usług świadczonych przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną. Szczególnie wymaga wzmocnienie pierwszego poziomu referencyjnego - Centrum Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku.

Kolejna tabela przedstawia wnioski z badania ankietowego dotyczącego obszaru wspierania rodziny na terenie Miasta z perspektywy dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski. Wskazano przede wszystkim na istniejące potrzeby oraz działania, które poprawiłyby sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo.

Tabela 5. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące wsparcia rodziny

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta instytucji	- Z materiału badawczego wynika, że zdaniem ponad połowy mieszkańców na terenie Miasta Tomaszów Lubelski istnieje potrzeba stworzenia publicznego żłobka/klubu dziecięcego natomiast co trzeci badany uważa, że należy utworzyć Dzienny Dom Pobytu. - W opinii badanych powinien być zwiększony dostęp do profilaktyki dzieci i młodzieży, pomocy psychologiczno– pedagogicznej, a także zagospodarowania ich czasu wolnego.
Zagospodarowanie czasu wolnego mieszkańców	Mieszkańcy nisko ocenili działania Miasta w zakresie organizacji i zagospodarowania czasu wolnego jego mieszkańców, w opinii 37% osób są one niedostateczne.
Działania, które poprawiłyby sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo	Zdaniem badanych głównymi działaniami, które poprawiłyby sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo jest ich edukacja w zakresie właściwego wypełniania ról rodzicielskich, pomoc asystenta rodziny lub rodziny wspierającej, a także profilaktyka i terapia w zakresie uzależnień i przemocy w rodzinie. Ponadto respondenci zwrócili uwagę na potrzebę prowadzenia zajęć wspomagających umiejętności wychowawcze rodziców (59%).

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej powyżej analizy, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego:

- niewydolność w sprawach opiekuńczo–wychowawczych wynikająca z niskich kompetencji rodzicielskich,
- problem alkoholizmu i związane z tym zjawisko przemocy występujące wśród rodzin,
- zaniedbanie wychowawcze dzieci i młodzieży oraz rozpad więzi rodzinnych (samotne rodzicielstwo),
- problem niedostatecznego zagospodarowania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży oraz dorosłych mieszkańców.

1. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Dla potrzeb Strategii przyjęto definicję osoby z niepełnosprawnością zawartą w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Obejmuje ona osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale bądź okresowo ogranicza zdolność do pełnienia ról społecznych, w tym do wykonywania pracy zawodowej. Należy podkreślić, że populacja osób z niepełnosprawnościami jest bardzo zróżnicowana, dlatego działania na ich rzecz powinny być zindywidualizowane i dostosowane do specyfiki występujących schorzeń i dysfunkcji. Analiza danych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej wskazuje, że w 2024 roku niepełnosprawność pozostawała jednym z głównych powodów udzielania pomocy społecznej. Pomocy z tego tytułu udzielono 130 rodzinom, co plasuje ten powód na trzecim miejscu, po ubóstwie (213 rodzin) i długotrwałej chorobie (159 rodzin).

Dane potwierdzają, że niepełnosprawność systematycznie utrzymuje się wśród kluczowych czynników determinujących korzystanie z pomocy społecznej. Z jednej strony wskazuje to na duże potrzeby tej grupy mieszkańców, z drugiej – na konieczność dalszego rozwijania programów i usług wspierających. W 2024 roku realizowano m.in. program „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej”, z którego skorzystały 44 osoby, w tym dzieci oraz dorośli ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Ponadto wdrażano program „Opieka wytchnieniowa”, odciążający rodziny i opiekunów w sprawowaniu codziennej opieki. Z perspektywy trendów można zauważyć, że choć liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu niepełnosprawności utrzymuje się na stosunkowo stabilnym poziomie, to wzrasta znaczenie dodatkowych instrumentów wsparcia. Obok świadczeń finansowych, takich jak świadczenia opiekuńcze z ustawy o świadczeniach rodzinnych, coraz większą rolę odgrywają usługi asystenckie i opiekuńcze, a także działania w ramach polityki senioralnej, które mają na celu poprawę jakości życia i aktywizację osób z niepełnosprawnością.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Wnioski z badania ankietowego obejmującego między innymi temat funkcjonowania osób z niepełnosprawnością z terenu Miasta Tomaszów Lubelski, przedstawione zostały w kolejnej tabeli. Dotyczą one poziomu dostosowania oferty pomocy do potrzeb osób z niepełnosprawnością oraz przedstawiają opinię pracowników instytucjonalnych na temat najczęstszych problemów dotyczących te osoby na terenie Miasta.

Tabela 6. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w 2024 roku dotyczące osób z niepełnosprawnością

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta pomocy	- Zdaniem ankietowanych, powinno zwiększyć się liczbę miejsc na warsztatach terapii zajęciowej oraz wzmocnić opiekę wytchnieniową, aby odciążyć opiekunów osób z niepełnosprawnością, którzy często zmagają się także ze swoimi problemami zdrowotnymi. - W opinii respondentów, Miasto jest przystosowane dla osób z niepełnosprawnością, gdyż są zrobione podjazdy, windy w budynkach instytucji. W niektórych miejscach w opinii badanych należałoby zlikwidować bariery architektoniczne, ale jest ich mało.
Problemy osób z niepełnosprawnością	- Wśród problemów najczęściej dotyczących osób z niepełnosprawnością na terenie Miasta wyróżniono: problemy zdrowotne, utrudniony dostęp do specjalistów z zakresu ochrony zdrowia, wyizolowanie oraz samotność. - Zdaniem pracowników przed podjęciem ważnych projektów powinno się organizować konsultacje, dzięki którym osoby z niepełnosprawnością mogłyby wskazać na swoje potrzeby w tym zakresie.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Kolejna tabela przedstawia wnioski dotyczące obszaru funkcjonowania osób z niepełnosprawnością na terenie Miasta z perspektywy dorosłych mieszkańców.

Tabela 7. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące funkcjonowania osób z niepełnosprawnością

Obszar tematyczny	Wnioski
Stopień dostosowania infrastruktury technicznej	Obraz jaki wyłania się z badania to średni stopień dostosowania infrastruktury technicznej do osób z niepełnosprawnością – taką odpowiedź przyznało 49% mieszkańców, natomiast blisko co trzeci badany jest zdania, że jest ona dostosowana w niewielkim stopniu.
Problemy osób z niepełnosprawnością	Z materiału badawczego wynika, że najczęstszymi problemami osób z niepełnosprawnością są bariery architektoniczne, długi okres oczekiwania na rehabilitację oraz brak odpowiednich ofert pracy.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z analizy sytuacji, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- stosunkowo wysoka liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności,
- niska partycypacja społeczna osób z niepełnosprawnością – izolacja i samotność,
- trudności w funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością ze względu na występowanie barier osobistych, społecznych i funkcjonalnych,
- utrudniony dostęp do specjalistów.

2. Zdrowie psychiczne

Zdrowie psychiczne, rozumiane jako dynamiczny stan równowagi emocjonalnej i społecznej, odgrywa kluczową rolę w jakości życia mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego.

W 2024 roku w dalszym ciągu realizowano specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi, finansowane z budżetu państwa. Usługi te, świadczone przez wykwalifikowanych specjalistów, były dostosowane do indywidualnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzeń i trudności funkcjonalnych. Pomocą objęto 17 osób, a całkowity koszt tej formy wsparcia wyniósł 380 680,45 zł. Warto podkreślić, że usługi te obejmowały wyłącznie osoby dorosłe, wymagające stałej opieki i wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, a cena jednej godziny świadczenia wynosiła 33 zł. Analiza danych z lat 2018–2024 wskazuje, że liczba mieszkańców korzystających z tego typu wsparcia utrzymuje się na stosunkowo niskim, lecz stabilnym poziomie. Wskazuje to na utrzymującą się potrzebę tego typu świadczeń. Ważnym kontekstem pozostaje rosnąca liczba zgłoszeń i zapotrzebowania na poradnictwo psychologiczne w szkołach i placówkach oświatowych. W 2024 roku organizowano warsztaty profilaktyczne i programy promujące dobrostan psychiczny, m.in. w ramach „Dni Promocji Zdrowia” czy programów edukacyjnych dotyczących cyberprzemocy i uzależnień. Coraz częściej podkreślano konieczność działań profilaktycznych wśród dzieci i młodzieży, szczególnie w obliczu zagrożeń wynikających z intensywnego korzystania z internetu i mediów społecznościowych. Sytuacja w zakresie zdrowia psychicznego w Tomaszowie Lubelskim w 2024 roku charakteryzuje się umiarkowaną stabilizacją liczby osób korzystających ze wsparcia instytucjonalnego, ale

także wyraźnym wzrostem potrzeby działań profilaktycznych wśród młodszych pokoleń. Trend ten sugeruje, że w nadchodzących latach priorytetem powinno być nie tylko utrzymanie systemu usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi, lecz także rozwój kompleksowych programów profilaktyki i wsparcia psychologicznego w środowisku szkolnym i rodzinnym.

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z analizy sytuacji, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- zagrożenie wykluczeniem społecznym i zawodowym osób z zaburzeniami psychicznymi,
- nasilenie się problemów ze zdrowiem psychicznym osób dorosłych oraz dzieci i młodzieży.

3. Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień od substancji psychoaktywnych

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Alkoholizm pozostaje jednym z istotnych problemów zdrowotnych i społecznych, choć jego skala rejestrowana w systemie pomocy społecznej w Tomaszowie Lubelskim jest stosunkowo niewielka. W 2024 roku ogólna liczba rodzin, które korzystały ze wsparcia z powodu alkoholizmu, wyniosła **9**, co stanowi wartość zbliżoną do danych z lat wcześniejszych. Wskazuje to na utrzymywanie się problemu na stałym poziomie, lecz nie oddaje rzeczywistej skali zjawiska, gdyż znaczna część osób uzależnionych pozostaje poza systemem formalnego wsparcia. Alkoholizm ma charakter problemu ukrytego, którego konsekwencje przejawiają się m.in. w nasileniu przemocy domowej, bezradności wychowawczej czy pogłębianiu ubóstwa.

Kluczową instytucją odpowiedzialną za działania interwencyjne i profilaktyczne w tym obszarze pozostaje **Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii w Tomaszowie Lubelskim**. Według danych ze sprawozdań, w 2024 roku Komisja liczyła **20 członków**, reprezentujących różne instytucje życia publicznego – od MOPS, przez Policję, kuratorów sądowych, placówki oświatowe, PCPR, aż po organizacje społeczne i Kościół. Struktura ta zapewnia szeroką interdyscyplinarność działań, co umożliwia łączenie interwencji prawnych, psychologicznych i socjalnych.

W 2024 roku członkowie Komisji przeprowadzili **21 rozmów interwencyjno-motywujących z osobami uzależnionymi od alkoholu** oraz **17 rozmów z członkami ich rodzin**. Rozmowy te miały na celu zarówno motywowanie do podjęcia leczenia odwykowego, jak i wsparcie rodzin obciążonych problemem alkoholowym. Oprócz działań bezpośrednich MKRPAiN prowadziła także szeroko zakrojone działania profilaktyczne i edukacyjne, obejmujące młodzież szkolną oraz osoby dorosłe, promując trzeźwość, zdrowy styl życia i bezpieczne formy spędzania wolnego czasu.

Analiza trendów z lat 2019–2024 wskazuje, że problem alkoholizmu jako bezpośrednia przyczyna udzielania pomocy społecznej utrzymuje się na stabilnym, niskim poziomie liczbowym. Jednakże jego znaczenie w strukturze problemów społecznych miasta jest znacznie większe, niż wskazują dane statystyczne. Alkoholizm rzadko bywa zgłaszany jako główny powód korzystania z pomocy, częściej natomiast stanowi czynnik współwystępujący, pogłębiający inne zjawiska kryzysowe. Z tego względu można wnioskować, że działania lokalnej polityki społecznej powinny koncentrować się nie tylko na interwencji wobec osób uzależnionych, ale także na wzmacnianiu profilaktyki środowiskowej, pracy z rodzinami i wczesnym rozpoznawaniu ryzykownych zachowań związanych z alkoholem.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Tabela nr 23 przedstawia najważniejsze wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski, dotyczące uzależnień. Do obszarów tematycznych poddanych analizie zaliczyć można spożywanie alkoholu, palenie papierosów i e-papierosów, używanie narkotyków lub dopalaczy oraz uzależnienie od gier hazardowych.

Tabela 8. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski dotyczące uzależnień

Obszar tematyczny	Wnioski
Alkohol	• Z częstotliwością wskazującą na picie ryzykowne, czy też szkodliwe (kilka razy w tygodniu lub codziennie) po alkohol sięga 13% mieszkańców Tomaszów Lubelski, w tym 3% stanowią osoby pijące go codziennie, a 10% kilka razy w tygodniu. • Część badanych zadeklarowała abstynencję (14%) lub picie okazjonalnie (28%).

	• Zebrany materiał badawczy wykazał, że część mieszkańców Miasta wykonywała swoje obowiązki służbowe pod wpływem alkoholu, nie jest to jednak znaczna część respondentów. Do takiego zachowania przyznało się 4% respondentów. • Niepokojące jest to, że co piąty badany był świadkiem sytuacji prowadzenia pojazdu przez osobę znajdującą się pod wpływem alkoholu, co może wskazywać na występowanie na terenie Tomaszów Lubelski problemów w tym zakresie (19%). • Badania wykazały, że 5% respondentów nie ma wiedzy na temat szkodliwości picia alkoholu w ciąży na rozwój dziecka, natomiast 2% sądzi, że nie ma to żadnego wpływu.
Papierosy i e-papierosy	• Zebrany materiał badawczy wykazał, że codziennie papierosy pali średnio co piąty dorosły mieszkaniec Tomaszowa Lubelskiego (18%). • Papierosy elektroniczne są wśród dorosłej części społeczności Miasta znacznie mniej popularne, niż te tradycyjne – codziennie sięga po nie mniej ankietowanych.
Narkotyki i dopalacze	• Do sięgnięcia po narkotyki, dopalacze lub inne środki psychoaktywne przyznało się 7% respondentów. • Ważnym wnioskiem z badania jest fakt, że zdecydowana większość mieszkańców zdaje sobie sprawę ze szkodliwości narkotyków i dopalaczy (98%).
Hazard	• Zebrany materiał badawczy wykazał, że styczność z grami na pieniądze miało 15% mieszkańców.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

W dalszej kolejności analizie poddane zostały wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów z Miasta Tomaszów Lubelski. Dotyczyły one spożywania alkoholu, palenia papierosów/e-papierosów, sięgania po narkotyki i dopalacze. Najważniejsze wnioski z badania przedstawione zostały w poniższej tabeli.

Tabela 9. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród uczniów z Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące uzależnień

Obszar tematyczny	Wnioski
Alkohol	- Po alkohol kiedykolwiek w życiu sięgnęło 6% badanych uczniów. - Większość badanych piła alkohol po raz pierwszy w wieku 10–13 lat (62% spośród tych, którzy sięgnęli po alkohol). - Większość młodych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski miała kontakt z alkoholem, ponieważ dostała go do spróbowania od rodziców (53% spośród tych, którzy spożywali alkohol), albo została poczęstowanych przez inne osoby (35%). - Analizując odpowiedzi uczniów można stwierdzić, że alkohol jest łatwo dostępny dla znacznej części respondentów – 33% badanych przyznało, że nie miałyby trudności w zdobyciu alkoholu na terenie swojej miejscowości. - Na podstawie deklaracji badanych uczniów można stwierdzić, że co trzeci respondent nie ma świadomości na temat szkodliwości alkoholu – 18% ankietowanych uznaje go za mało szkodliwy, 5% – za nieszkodliwy, a 8% przyznaje, iż nie ma na ten temat żadnej wiedzy.
Papierosy i e-papierosy	- Kontakt z papierosami miało 4% uczniów. - Elektroniczne papierosy są wśród uczniów z Miasta Tomaszów Lubelski rozpowszechnione w podobnym stopniu, jak te tradycyjne. Po e-papierosy sięgnęło 18% uczniów, w tym 10% osób zrobiło to więcej niż jednokrotnie. - Z deklaracji badanych wynika, że tradycyjne papierosy są w opinii uczniów bardziej szkodliwe niż e-papierosy – 15% ankietowanych nie ma świadomości lub wiedzy na temat szkodliwości e-papierosów dla zdrowia, a na temat tradycyjnych papierosów – 9%.
Narkotyki i dopalacze	Zebrany materiał badawczy wykazał, że bezpośredni kontakt z narkotykami i dopalaczami miało tylko 3% respondentów, z pośród których 1% sięgnął po nie jednokrotnie, kilka razy. Większość uczniów ma świadomość na temat szkodliwości narkotyków i dopalaczy dla zdrowia, natomiast nie zdaje sobie z tego sprawy lub nie posiada wiedzy (12% uczniów w przypadku dopalaczy oraz 10% w przypadku narkotyków).

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Pytania skierowane do pracowników instytucjonalnych także dotyczyły problemów uzależnień wśród mieszkańców Miasta. Wnioski z badania w tym zakresie prezentuje kolejna tabela.

Tabela 10. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród pracowników instytucjonalnych dotyczące uzależnień

Obszar tematyczny	Wnioski
Uzależnienia	- Większość ankietowanych stwierdziło, że dzieci i młodzież z terenu Miasta coraz częściej sięgają po alkohol, papierosy oraz e-papierosy. Pojawiają się także sytuacje, gdzie zażywane są środki odurzające. - W przypadku dorosłych mieszkańców, respondenci również zauważają, że skala uzależnień od alkoholu uległa wzrostowi.
	- Zdaniem pracowników instytucjonalnych dorośli mieszkańcy Miasta Tomaszów Lubelski odchodzą już od palenia papierosów, a problem uzależnień od alkoholu występuje nie tylko w rodzinach z dysfunkcjami i patologiami, ale także wśród wykształconych środowisk. - Według pracowników instytucji na terenie Miasta powinno się poszerzyć się ofertę psychologów, bo choć jest ich dużo to często usługi te są płatne. Zdaniem respondentów należałoby utworzyć ośrodki leczenia uzależnień oraz zatrudnić większą liczbę psychiatrów dziecięcych.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

W dalszej kolejności przedstawiono wnioski z badania przeprowadzonego wśród pedagogów i nauczycieli pracujących w jednostkach oświatowych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Tabela zawiera obszar uzależnień behawioralnych.

Tabela 11. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród pedagogów i nauczycieli dotyczące problemu uzależnień behawioralnych wśród uczniów

Obszar tematyczny	Wnioski
Uzależnienia behawioralne	- Odpowiedzi respondentów wskazały na problem nadmiernego korzystania z urządzeń elektronicznych, zwłaszcza telefonu komórkowego wśród uczniów. Problem ten występuje bez względu na wiek dzieci i młodzieży. - Odpowiedzi nauczycieli oraz pedagogów szkolnych nie wskazały na problem hazardu wśród uczniów z Miasta Tomaszów Lubelski.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej powyżej analizy, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- występujący na terenie Miasta problem prowadzenia pojazdów przez osoby nietrzeźwe,
- brak świadomości części mieszkańców odnośnie wpływu picia alkoholu w ciąży na rozwój dziecka,
- widoczny i alarmujący problem spożywania alkoholu i palenia papierosów wśród uczniów,
- znaczny odsetek uczniów uznających alkohol i papierosy za łatwe do zdobycia,
- wzrost łącznej wartości sprzedanego na terenie Miasta alkoholu,

występujący problem nadmiernego korzystania z urządzeń elektronicznych wśród uczniów,

- zagrożenie wzrostem liczby osób uzależnionych od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych.

4. Przeciwdziałanie przemocy domowej

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Przemoc domowa pozostaje jednym z najpoważniejszych problemów społecznych dotyczących mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego. Definicja przyjęta w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. wskazuje, że przemoc obejmuje zarówno działania, jak i zaniechania naruszające godność, zdrowie czy bezpieczeństwo ofiary, a także ograniczające jej wolność i samodzielność ekonomiczną.

W 2024 roku w Tomaszowie Lubelskim odnotowano istotny wzrost aktywności w zakresie interwencji. Policja przeprowadziła 258 interwencji domowych związanych z przemocą i sporządziła 31 formularzy „Niebieska Karta – A”, które zostały przekazane do Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy Domowej. Procedura ta jest podstawowym narzędziem formalnego reagowania na przypadki przemocy i obejmuje współpracę wielu instytucji: pomocy społecznej, Policji, służby zdrowia, oświaty oraz Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii.

Zespół Interdyscyplinarny, liczący 20 specjalistów, w 2024 roku spotykał się regularnie – odbyło się 6 posiedzeń stacjonarnych oraz 28 spotkań grup diagnostyczno-pomocowych w trybie zdalnym. Działania o charakterze edukacyjnym i profilaktycznym realizowane były także w szkołach, m.in. poprzez warsztaty i zajęcia dotyczące cyberprzemocy, hejtu czy budowania prawidłowych relacji rówieśniczych. Ponadto Ośrodek Interwencji Kryzysowej objął pomocą 122 mieszkańców, w tym 35 osób dotkniętych problemem przemocy domowej. Łącznie udzielono 674 porad, z czego aż 273 dotyczyły przypadków przemocy.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Poniższa tabela przedstawia najważniejsze wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców dotyczącego przemocy domowej.

Tabela 12. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala przemocy	- Z przeprowadzonego badania wynika, iż problem przemocy domowej dotyczy bezpośrednio 4% dorosłych mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego – stwierdzili oni, że w ich domu występuje przemoc. - Znajomość kogoś w swoim otoczeniu, kto jest osobą doświadczającą przemocy w swoim domu zadeklarował wysoki odsetek badanych – średnio co piąty respondent (22%). - Do zastosowania przemocy wobec dziecka/dzieci w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie przyznało się 3% badanych (spośród całej próby badawczej).
Stosowanie kar fizycznych wobec dzieci	Analiza materiału badawczego pod kątem stosowania kar fizycznych wobec dzieci pozwala zauważyć, że średnio co szósty mieszkaniec biorący udział w badaniu nie wie, czy jest to dobra metoda wychowawcza, czy też nie, z kolei 10% ma do niej pozytywny stosunek.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Najważniejsze wnioski z badania przeprowadzonego wśród uczniów ze szkół z Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy domowej, rówieśniczej oraz cyberprzemocy zostały przedstawione w kolejnej tabeli.

Tabela 13. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród uczniów z Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy i cyberprzemocy

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala przemocy	- Z danych wynika, że przemocy kiedykolwiek w życiu doznał stosunkowo duży odsetek uczniów ze szkół znajdujących się na terenie Miasta – zadeklarowało to 33% osób. - Większość respondentów doświadczyło przemocy ze strony kolegów ze szkoły (56% spośród tych, którzy zadeklarowali doświadczenie przemocy). Znaczna część odpowiedzi padła również na znajomych (35%) i rodzeństwo (29%). - Doświadczenie przemocy ze strony kogoś z rodziny zadeklarowało 3% badanych (spośród całej próby badawczej, tj. 726 osób). - Jednocześnie można zauważyć, że 11% uczniów miało trudność w określeniu tego, czy w ich domu występuje przemoc, co może wynikać z braku wiedzy na ten temat lub doznawania pewnego rodzaju problemów. - Z przeprowadzonego wśród uczniów z Miasta Tomaszów Lubelski badania, wyłania się obraz znacznej części respondentów deklarujących doświadczenie cyberprzemocy. Doznanie tego typu problemu zadeklarował co trzeci uczeń (37%).

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Pracownicy instytucjonalni również zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące przemocy w rodzinie. Wnioski z badania w tym zakresie prezentuje kolejna tabela.

Tabela 14. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród Pracowników instytucjonalnych z Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy domowej

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala problemu	Z analizy badań wynika, że problem przemocy w rodzinie na przestrzeni ostatnich lat uległ zwiększeniu. Przyczyn wzrostu tego problemu pracownicy instytucjonalni upatrywali w większej świadomości ludzi, którzy nie boją się zgłosić problemu lub zwrócić się o pomoc. Podkreślano również, że wpływ na zwiększenie liczby rodzin dotkniętych przemocą miał okres pandemii, podczas którego mieszkańcy byli zamknięci w swoich domach.
Pomoc osobom doświadczającym przemocy	Wśród najskuteczniejszych działań wobec osób doświadczających przemocy domowej badani najczęściej wyróżniali: - organizowanie zajęć profilaktycznych oraz psychologiczno-kompensacyjnych, zwiększenie dostępności do poradnictwa prawnego, socjalnego, psychologicznego, psychoterapii, tworzenie kolejnych placówek dla ofiar przemocy, izolowanie sprawców przemocy, uświadamianie, czym jest przemoc i gdzie można zgłosić się po pomoc. - Zdaniem respondentów Miasto Tomaszów Lubelski działa bardzo prężnie w kierunku rozwiązywania problemu przemocy. Prowadzone są programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy, spotkania grup wsparcia, kampanie społeczne, terapie oraz programy profilaktyczne. Ponadto w szkołach prowadzone są pogadanki oraz dystrybuowane są ulotki, broszury, plakaty.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

O kwestię przemocy domowej oraz przemocy rówieśniczej wśród uczniów zapytano dodatkowo przedstawicieli kadry pedagogicznej ze szkół z terenu Miasta.

Wnioski z przeprowadzonej diagnozy przedstawia tabela na kolejnej stronie.

Tabela 15. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród pedagogów i nauczycieli dotyczące przemocy w rodzinie oraz przemocy rówieśniczej wśród dzieci i młodzieży

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala przemocy domowej	• Problem przemocy domowej zdaniem pracowników oświaty występuje w nielicznych rodzinach uczniów. • Zebrany materiał badawczy wykazał, że dzieci wiedzą, gdzie uzyskać pomoc w razie problemów przemocy w rodzinie. W szkołach znajdują się tablice informacyjne z numerami telefonów pod które uczniowie mogą zadzwonić, a ponadto wiedzą, że mogą liczyć na wsparcie pedagoga szkolnego, czy swojego wychowawcy.
Skala przemocy rówieśniczej	• Z opinii pracowników oświaty wynika, że w szkołach występuje problem przemocy – zarówno fizyczna, jak i słowna, która wzrosła. • Przyczyn przemocy rówieśniczej badani pracownicy upatrywali w chęci dominacji w grupie oraz zaimponowania, przenoszeniu konfliktów sąsiedzkich do szkoły, braku poczucia bezpieczeństwa i wsparcia w rodzinie, a także przenoszenia zachowań rodziców.
Cyberprzemoc	• Analiza wyników przeprowadzonego badania pod kątem cyberprzemocy pozwala stwierdzić, że problem ten występuje, choć nie w takim natężeniu, jak miało to miejsce we wcześniejszych latach. • Przyczyną zmniejszenia się problemu zdaniem pracowników oświaty jest odbieranie telefonów uczniom na terenie szkoły.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej analizy wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- brak świadomości części dorosłych mieszkańców Miasta na temat negatywnych konsekwencji stosowania przemocy wobec dzieci jako metody wychowawczej,
- znaczna część mieszkańców deklarująca znajomość kogoś w swoim otoczeniu dotkniętego problemem przemocy domowej,

- wysoki odsetek uczniów deklarujących, że kiedykolwiek w życiu doświadczili przemocy i cyberprzemocy, w tym przemocy rówieśniczej,
- wzrost liczby rodzin objętych procedurą „Niebieska Karta” oraz pomocą Zespołu Interdyscyplinarnego.

5. Aktywność i integracja społeczna seniorów

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Aktywność i integracja społeczna seniorów wciąż pozostają jednym z kluczowych obszarów polityki społecznej Miasta Tomaszów Lubelski. W 2024 roku działania podejmowane przez MOPS i współpracujące instytucje koncentrowały się zarówno na zapewnianiu wsparcia opiekuńczego, jak i na rozwijaniu różnorodnych form aktywizacji osób starszych.

W zakresie usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych MOPS przeznaczył na ten cel 1 382 457,14 zł, z czego 318 520,61 zł stanowiły wpływy z odpłatności ponoszonych przez beneficjentów. Usługi świadczyło 12 opiekunek zatrudnionych na umowę o pracę, 12 na umowę zlecenie oraz 1 fizjoterapeuta (1/2 etatu). Dodatkowo wsparcie w tym obszarze realizowała Spółdzielnia Socjalna „Aktywni – Kreatywni”, obejmując opieką jedną osobę samotną i schorowaną.

W ramach programu „Opieka 75+” wsparciem objęto 38 seniorów – 28 kontynuowało usługi, 8 osób skorzystało z nich po raz pierwszy, a u 2 osób zwiększono zakres świadczonej pomocy. Natomiast w ramach „Korpusu Wsparcia Seniora” zaplanowano wydatkowanie 3 840 zł, jednak środki nie zostały wykorzystane z powodu niskiego zainteresowania mieszkańców.

Rok 2024 był także przełomowy w zakresie polityki senioralnej dzięki powstaniu Centrum Aktywizacji Seniorów, otwartego 26 kwietnia 2024 r. Nowa placówka o powierzchni ponad 300 m², wyposażona m.in. w salę spotkań, salę gimnastyczną i kuchnię, stała się miejscem integracji, edukacji i rozwoju aktywności fizycznej mieszkańców w wieku 60+. Funkcjonowanie Centrum wpisuje się w założenia Tomaszowskiej Strategii Polityki Senioralnej, której nadrzędnym celem jest tworzenie warunków do aktywnego starzenia się.

Ważnym elementem oferty była również działalność Klubu Seniora LTM+, finansowanego z budżetu gminy (27 609 zł w 2024 r.), który organizował zajęcia integracyjne, warsztaty tematyczne, wyjścia do instytucji kultury oraz spotkania rozwijające pasje i zainteresowania .

Równolegle wdrażano projekt „Polityka Senioralna EFS+”, którego celem jest zwiększenie dostępu do wysokiej jakości usług dla osób w wieku 65+. W jego ramach zapewniano m.in. usługi asystenckie, psychologiczne, podologiczne, prawne, teleopiekę (40 „opasek życia”) oraz dostęp do wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego .

Na tle tych działań należy podkreślić, że w Tomaszowie Lubelskim seniorzy stają się coraz aktywniejszą grupą, zarówno w obszarze rekreacyjnym, jak i społecznym. Jednocześnie rośnie skala potrzeb opiekuńczych, związanych ze starzeniem się społeczeństwa. Miasto konsekwentnie rozwija więc ofertę wsparcia, łącząc tradycyjne usługi opiekuńcze z nowoczesnymi rozwiązaniami – takimi jak teleopieka czy programy wytchnieniowe – co wpisuje się w europejskie trendy polityki senioralnej.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Wnioski z badania ankietowego w zakresie problemów i potrzeb osób starszych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski, przedstawione zostały w tabeli nr 34. Dotyczą one poziomu dostosowania oferty pomocy do potrzeb osób starszych oraz przedstawiają opinię pracowników instytucjonalnych na temat najczęstszych problemów dotyczących te osoby na terenie Miasta.

Tabela 16. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w 2024 roku dotyczące osób starszych

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta pomocy	• Obraz jaki wyłania się z badania to wystarczająca oferta dla osób starszych w zakresie aktywizacji i integracji osób starszych. Znaczącą rolę odgrywa tu uchwalona w 2024 Tomaszowska Strategia Polityki Senioralnej na lata 2024-2028, która usprawniła proces diagnozowania oraz wsparcia osób starszych na terenie Miasta. Z kolei w zakresie wsparcia osób starszych zależnych Miasto wystarczająco wypełnia swoje zadania poprzez budżet własny, pozyskiwane środki zewnętrzne oraz programy (m.in. usługi opiekuńcze, mieszkanie wspierane, asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością).

Problemy osób starszych	Osoby starsze z terenu Miasta w opinii większości pracowników instytucjonalnych najczęściej doznają samotności/izolacji, braku zainteresowania ze strony rodziny, ubóstwa, niepełnosprawności, braku możliwości zapewnienia opieki oraz problemów zdrowotnych.
-------------------------	--

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Wnioski z badania ankietowego w zakresie problemów i potrzeb osób starszych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski z perspektywy dorosłych mieszkańców Miasta przedstawia kolejna tabela. Dotyczy on poziomu dostosowania oferty pomocy do potrzeb osób starszych oraz przedstawiają opinię mieszkańców na temat najczęstszych problemów dotyczących seniorów na terenie Miasta.

Tabela 17. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące osób starszych

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta pomocy	Obraz jaki wyłania się z badania to niewystarczająca oferta pomocy osobom starszym w Mieście – za taką uznaje ją 62% mieszkańców, a pozytywnie oceniło ją 15% badanych.
Problemy i potrzeby osób starszych	- Do głównych problemów osób starszych zaliczono samotność, niepełnosprawność, choroby wieku podeszłego oraz ubóstwo. - Z materiału badawczego wynika, że do głównych potrzeb osób starszych mieszkańcy Tomaszów Lubelski zaliczyli wsparcie emocjonalne, doradztwo oraz załatwianie spraw urzędowych, a także usługi opiekuńczo-pielęgnacyjne.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z analizy sytuacji, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- zagrożenie izolacją społeczną i samotnością osób starszych,
- stały wzrost na przestrzeni lat udziału osób starszych w ogólnej liczbie ludności,
- wysoki odsetek badanych mieszkańców, w opinii których oferta pomocy seniorom jest niewystarczająca,
- wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym korzystających z pomocy społecznej, w tym w formie usług opiekuńczych.

6. Promocja zatrudnienia, reintegracja zawodowa i społeczna osób podlegających wykluczeniu społecznemu

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Bezrobocie, zwłaszcza długotrwałe, pozostaje jednym z najistotniejszych problemów społecznych w Tomaszowie Lubelskim. W 2024 roku w mieście zarejestrowanych było 2621 osób bezrobotnych, z czego 49,45% stanowiły kobiety, a 50,55% mężczyźni. Wskaźnik długotrwałego bezrobocia był szczególnie wysoki – aż 52,73% osób bez pracy pozostawało w rejestrach powyżej 12 miesięcy.

W strukturze powodów korzystania z pomocy społecznej bezrobocie zajęło w 2024 roku czwarte miejsce. 122 rodziny otrzymywały wsparcie Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej właśnie z tego powodu. Mimo że liczba ta jest wyraźnie niższa niż w latach wcześniejszych (dla porównania w 2022 r. było to 148 rodzin), problem wciąż ma poważne konsekwencje dla funkcjonowania gospodarstw domowych, a także dla kondycji psychicznej i społecznej ich członków.

Niekorzystne skutki długotrwałego braku zatrudnienia przejawiają się w pogorszeniu sytuacji bytowej rodzin, nasileniu zjawisk izolacji społecznej, obniżeniu motywacji do podejmowania aktywności zawodowej, a także w ryzyku rozwoju zaburzeń zdrowia psychicznego i problemów uzależnień. Utrata pracy dotyka nie tylko osoby bezrobotnej, lecz również jej otoczenia, szczególnie dzieci, które mogą doświadczać obniżenia poczucia własnej wartości i izolacji od rówieśników. Warto podkreślić, że w 2024 roku Klub Integracji Społecznej „Aktywni” działający przy MOPS w Tomaszowie Lubelskim nie prowadził zajęć z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej, co mogło dodatkowo ograniczyć wsparcie dla osób długotrwałe pozostających bez zatrudnienia. Brak aktywności tego typu placówki osłabił lokalne działania w obszarze przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i zawodowemu. Jednakże działania te planowane są w ramach projektowanego Centrum Usług Społecznych.

Podsumowując, rok 2024 przyniósł utrzymanie się wysokiej liczby osób bezrobotnych, a szczególnie długotrwałe bezrobotnych. Choć odsetek rodzin korzystających z pomocy z powodu braku pracy spada, problem nadal wymaga szczególnej uwagi. Kluczowe znaczenie ma rozwijanie instrumentów aktywizacji zawodowej i wsparcia psychologicznego, które przeciwdziałałyby negatywnym skutkom bezrobocia i wspierały reintegrację osób wykluczonych z rynku pracy.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Wnioski z badania ankietowego w zakresie rynku pracy – oferowanej w Mieście pomocy oraz potrzeb osób bezrobotnych, przedstawione zostały w tabelach poniżej.

Tabela 18. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w Mieście Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące osób bezrobotnych

Obszar tematyczny	Wnioski
Pomoc osobom bezrobotnym	• Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że problem bezrobocia w Tomaszowie Lubelskim występuje, choć jego skala nie jest duża. • Zdaniem badanych problemem jest brak zatrudnienia na dłuższy okres, brak dużych zakładów pracy oraz długotrwałe bezrobocie, które wynika z braku kwalifikacji i wykształcenia. • Zauważono także niechęć do podjęcia pracy, która spowodowana jest korzystaniem ze świadczeń pomocy społecznej, a także emigrację młodych wykształconych mieszkańców Miasta.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Tabela 19. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego w 2024 roku dotyczące rynku pracy

Obszar tematyczny	Wnioski
Oferta pomocy	• Aktywizacja zawodowa nie jest popularna wśród mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski – tylko co czwarty z niej korzystał. • Zdaniem mieszkańców w największym stopniu powinno zwiększyć się liczbę kursów zawodowych (55%), szkoleń (44%) oraz staży/praktyk (33%).
Problemy i potrzeby osób bezrobotnych	• Z uzyskanych danych wynika, że duża część mieszkańców uważa, że znalezienie pracy na terenie Miasta jest trudne lub bardzo trudne (62%), natomiast tylko 21% jest zdania, że jest to łatwe lub bardzo łatwe. • Warto podkreślić, że co trzeci badany negatywnie ocenia swoje szanse na rynku pracy (37%) lub było mu trudno odpowiedzieć na to pytanie (38%).

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej powyższej analizy wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- wzrost udziału osób bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie zarejestrowanych w PUP mieszkańców,
- znaczny udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych w PUP mieszkańców,
- problemy mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego w obszarze zatrudnienia na lokalnym rynku pracy (wnioski z przeprowadzonej diagnozy),
- ryzyko pogorszenia się sytuacji na rynku pracy spowodowane pandemią COVID-19.

7. Wsparcie osób z problemem ubóstwa

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

Ubóstwo wciąż pozostaje jednym z kluczowych czynników determinujących konieczność korzystania ze wsparcia instytucji pomocy społecznej w Gminie Miejskiej Tomaszów Lubelski. W 2024 roku problem ten był jednym z najczęściej wskazywanych powodów udzielania pomocy – wsparciem z tego tytułu objęto **213 rodzin**. Oznacza to, że ubóstwo uplasowało się na pierwszym miejscu w strukturze powodów korzystania z pomocy społecznej.

Analiza danych historycznych wskazuje, że choć liczba ogółem beneficjentów pomocy społecznej w mieście systematycznie spada (w 2018 r. było ich 557, w 2024 r. już tylko 339 osób), to ubóstwo utrzymuje się jako problem szczególnie dotkliwy i długotrwały. Warto zauważyć, że zjawisko to w Tomaszowie Lubelskim przybiera nieco łagodniejszą formę niż średnio w powiecie czy województwie – wskaźnik ubóstwa w wymiarze finansowym jest tu relatywnie niższy.

W 2024 roku zasiłki stałe, okresowe i celowe – podstawowe narzędzia wsparcia osób w trudnej sytuacji – otrzymało łącznie **217 osób** w formie świadczeń pieniężnych oraz **133 osoby** w formie świadczeń niepieniężnych. Zjawisko to wskazuje, że ubóstwo przejawia się zarówno w wymiarze dochodowym, jak i w niedoborze podstawowych zasobów niezbędnych do funkcjonowania.

Programy wsparcia żywnościowego

Istotnym elementem ograniczania skutków ubóstwa pozostaje dostęp do programu rządowego „**Posiłek w szkole i w domu**” na lata 2024–2028. W 2024 roku objęto nim **328 osób**, w tym dzieci, osoby starsze, samotne i z niepełnosprawnością. Na realizację powyższego programu w 2024 roku środki własne gminy wyniosły 90.466,90 zł, natomiast dotacja z budżetu państwa wyniosła 361.867,60 zł. Całość poniesionych kosztów programu to kwota 452.334,50 zł. Program miał nie tylko wymiar pomocowy, ale również profilaktyczny – ograniczał zjawisko niedożywienia wśród dzieci i młodzieży oraz zapewniał wsparcie osobom samotnym i schorowanym. W porównaniu do lat wcześniejszych dostrzegalny jest spadek liczby dzieci korzystających z programu, co wynika z poprawy sytuacji materialnej części rodzin.

Wsparcie mieszkaniowe

Ubóstwo finansowe ściśle wiąże się z trudnościami w zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych. W 2024 roku **121 gospodarstw domowych** otrzymało dodatki mieszkaniowe na łączną kwotę **246 403,24 zł** (średnia wartość świadczenia – 227,31 zł). Łącznie wydano w tym zakresie 198 decyzji administracyjnych, przy czym w 21 przypadkach odmówiono przyznania świadczenia z powodu niespełnienia kryteriów ustawowych. Dodatki mieszkaniowe w Tomaszowie Lubelskim wykazują tendencję spadkową, co wiąże się zarówno ze wzrostem dochodów mieszkańców, jak i nowelizacjami przepisów zaostrzającymi warunki przyznawania tego świadczenia.

Podsumowując, ubóstwo w Tomaszowie Lubelskim w 2024 roku było nadal jednym z najpoważniejszych problemów społecznych, dotyczącym setek rodzin. Pomimo ogólnego spadku liczby osób korzystających z pomocy społecznej, problem ten utrzymuje wysoką dynamikę, co wymaga podejmowania kompleksowych działań. Pozytywnym zjawiskiem jest poprawa sytuacji materialnej części rodzin, czego przejawem jest zmniejszająca się liczba dzieci korzystających z programów dożywiania. Jednak nadal niezbędne jest utrzymanie silnego wsparcia instytucjonalnego – zarówno w formie świadczeń pieniężnych, jak i działań systemowych, takich jak dostęp do posiłków, dodatków mieszkaniowych czy działań aktywizacyjnych. W kolejnych latach szczególnie istotne będzie nie tylko łagodzenie skutków ubóstwa, ale także wzmacnianie działań profilaktycznych i wspierających integrację społeczną osób zagrożonych wykluczeniem, tak aby ograniczać powstawanie nowych przypadków korzystania z pomocy z tego powodu.

Diagnoza problemów społecznych (badania społeczne)

Kolejna tabela przedstawia najważniejsze wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców dotyczącego problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Tabela 20. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące ubóstwa i wykluczenia społecznego

Obszar tematyczny	Wnioski
Skala ubóstwa	• Obraz jaki wyłania się z badania to stosunkowo wysoki odsetek respondentów deklarujących występowanie ubóstwa na terenie Miasta – 55% uważa, że występuje ono w niedużej skali, natomiast 19% – w dużej skali. • 32% badanych doświadczyło w swoim życiu ubóstwa, natomiast 6% przyznało, że doznaje go na co dzień. • Zdaniem mieszkańców najbardziej zagrożone ubóstwem są osoby starsze (66%).
Skala wykluczenia społecznego	• Z uzyskanych danych wynika, że wykluczenia społecznego doświadczył co piąty mieszkaniec Tomaszów Lubelski (23%). Najczęstszym powodem odrzucenia była niepełnosprawność oraz bezrobocie. • W środowisku 65% mieszkańców znajdują się osoby, które doznały z powodu swojej sytuacji życiowej wykluczenia społecznego – najczęściej to osoby z niepełnosprawnościami, uzyskujące niskie dochody oraz osoby uzależnione.

Źródło: Diagnoza problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych w 2024 roku

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z prezentowanej analizy wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- występujący problem ubóstwa na terenie Miasta,
- występujący problem wykluczenia społecznego,
- ograniczenie możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb bytowych w wyniku niedoboru środków finansowych, skutkujące funkcjonowaniem w sytuacji zagrożenia egzystencji;

- ograniczona aktywność zawodowa i społeczna wśród osób dorosłych; przyjmowanie pozycji społecznej „osoby ubogiej” jako stałej formy funkcjonowania społecznego, która prowadzi do zjawiska wyuczonej bezradności.

8. Problem przestępczości

Podstawowe informacje, skala problemu i działań interwencyjnych

W 2024 roku w mieście Tomaszów Lubelski stwierdzono 163 przestępstwa, co w przeliczeniu oznacza 14,38 przestępstw na każdych 1000 mieszkańców. Jest to wskaźnik niższy zarówno od średniej wojewódzkiej, jak i krajowej, co potwierdza relatywnie bezpieczny charakter lokalnej społeczności. W strukturze czynów zabronionych największą grupę stanowiły przestępstwa kryminalne – 7,28 na 1000 mieszkańców, z czego wykrywalność sprawców osiągnęła poziom 86%. Drugą najczęściej odnotowywaną kategorią były przestępstwa gospodarcze – 4,06 na 1000 mieszkańców, przy wskaźniku wykrywalności 75%. Kolejne miejsca zajmowały: przestępstwa przeciwko mieniu – 4,93 (wykrywalność 73%), przestępstwa drogowe – 1,88 (wykrywalność 100%) oraz przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu – 0,26 na 1000 mieszkańców, przy pełnej wykrywalności. Ogólny wskaźnik wykrywalności sprawców w Tomaszowie Lubelskim wyniósł 85,7%, co jest wynikiem lepszym niż średnie dla województwa lubelskiego oraz całej Polski. W perspektywie wieloletniej widoczna jest tendencja wzrostowa – jeszcze w 2017 roku wskaźnik ten kształtował się na poziomie 80,6%, a w 2018 roku 83,1%, co świadczy o rosnącej skuteczności lokalnych służb w zwalczaniu przestępczości.

Obszary problemowe

W oparciu o wnioski wynikające z analizy sytuacji, wyróżniono najważniejsze obszary problemowe w dziedzinie planowania strategicznego, tj.:

- wzrost wskaźnika wykrywalności przestępstw stwierdzonych na terenie Miasta względem roku ubiegłego,
- wzrost ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych na przestrzeni lat 2019–2022,
- znaczny wzrost liczby interwencji związanych z przemocą domową oraz nietrzeźwymi kierowcami,

9. Analiza SWOT

Jedną z najczęściej stosowanych metod i technik służących budowaniu strategii jest analiza SWOT. Analiza SWOT polega na zbadaniu silnych i słabych podmiotów działających w sferze polityki społecznej, a następnie ich konfrontacji z szansami i zagrożeniami tkwiącymi w jej bliższym i dalszym otoczeniu. Pozwala oszacować możliwości i potencjał, jakim dysponuje dany podmiot.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
1. Rozwinięta i różnorodna oferta kulturalna, rozrywkowa i rekreacyjna skierowana do mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego. 2. Wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych. 3. Spadek udziału bezrobotnych mieszkańców zarejestrowanych w PUP w ogólnej liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym. 4. Funkcjonowanie na terenie Miasta organizacji pozarządowych o profilu działalności skierowanej na pomoc w rozwiązywaniu problemów społecznych. 5. Rozwinięta sieć jednostek oświatowych. 6. Spadek stopy bezrobocia na terenie Miasta. 7. Baza instytucji prowadzących działalność w zakresie polityki społecznej oraz innych działań wspierających mieszkańców. 8. Spadek liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej oraz osób długotrwale pobierających świadczenie. 9. Dostęp do pomocy i wsparcia dla osób uzależnionych oraz doświadczających przemocy. 10. Współpraca międzyinstytucjonalna w zakresie rozwiązywania problemów społecznych mieszkańców. 11. Aktywność władz samorządowych w zakresie kształtowania polityki społecznej. 12. Stosunkowo niski odsetek dorosłych mieszkańców deklarujących doświadczenie oraz stosowanie przemocy.	1. Znaczny wzrost udziału osób starszych w ogólnej liczbie ludności na przestrzeni ostatnich lat. 2. Ujemny przyrost naturalny. 3. Znaczny udział długotrwale bezrobotnych mieszkańców w ogólnej liczbie osób zarejestrowanych w PUP. 4. Wysoki odsetek rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby, ubóstwa oraz bezrobocia. 5. Zapotrzebowanie na świadczenia wspierające osoby zależne 6. Brak realizacji programów rekomendowanych wśród dzieci i młodzieży. 7. Problem nadmiernego korzystania z urządzeń elektronicznych wśród dzieci i młodzieży. 8. Alarmujący problem spożywania alkoholu przez dzieci i młodzież. 9. Łatwy dostęp do substancji psychoaktywnych. 10. Występujący na terenie Miasta problem prowadzenia pojazdów przez osoby nietrzeźwe. 11. Wysoki odsetek uczniów doświadczających i stosujących przemoc, w tym najczęściej przemoc rówieśniczą. 12. Brak świadomości części mieszkańców na temat negatywnych konsekwencji stosowania przemocy wobec dzieci jako metody wychowawczej.

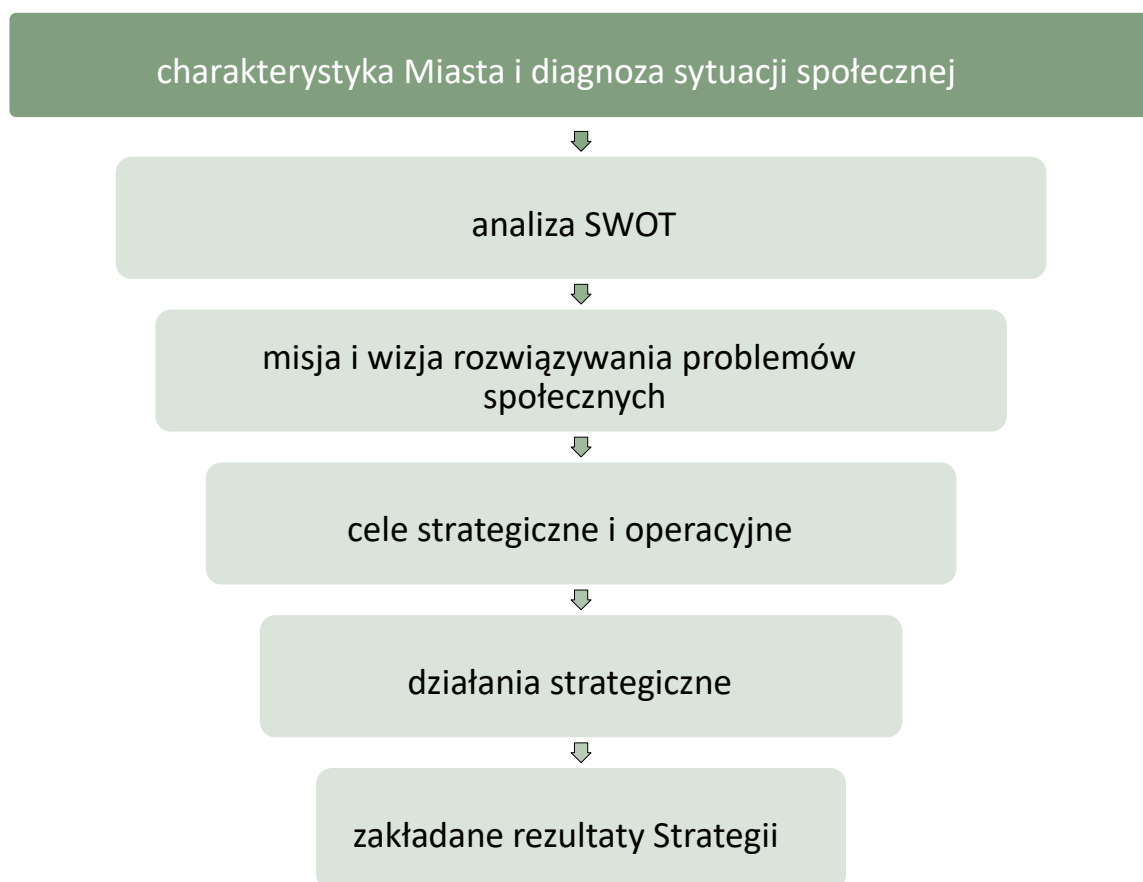
SZANSE	ZAGROŻENIA
1. Pozyskanie środków unijnych na rozwój Miasta. 2. Promocja w całej Polsce. 3. Aktywizacja społeczna mieszkańców, rozwój fizyczny i sportowy. 4. Poszerzenie oferty zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży. 5. Dostosowanie oferty kształcenia do zapotrzebowania na lokalnym rynku pracy. 6. Zewnętrzne źródła finansowania, między innymi z Unii Europejskiej. 7. Rozwój cywilizacyjny, nowe technologie informatyczne. 8. Polityka senioralna oraz prorodzinna państwa. 9. Rozwój usług społecznych na rzecz osób starszych. 10. Szkolenia i podnoszenie kompetencji kadry działającej w obszarze rozwiązywania problemów społecznych. 11. Rozwiązywanie problemów społecznych mieszkańców we współpracy z organizacjami pozarządowymi. 12. Dostęp mieszkańców do informacji na temat możliwych form pomocy w przypadku problemów uzależnień i przemocy. 13. Skuteczność w rozwiązywaniu problemów społecznych oraz przeciwdziałaniu im dzięki współpracy międzyinstytucjonalnej. 14. Współpraca z innymi społecznościami samorządowymi.	1. Znaczny wzrost udziału osób starszych w ogólnej liczbie ludności na przestrzeni ostatnich lat. 2. Ujemny przyrost naturalny. 3. Znaczny udział długotrwale bezrobotnych mieszkańców w ogólnej liczbie osób zarejestrowanych w PUP. 4. Wysoki odsetek rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby, ubóstwa oraz bezrobocia. 5. Zapotrzebowanie na świadczenia wspierające osoby zależne 6. Brak realizacji programów rekomendowanych wśród dzieci i młodzieży. 7. Problem nadmiernego korzystania z urządzeń elektronicznych wśród dzieci i młodzieży. 8. Alarmujący problem spożywania alkoholu przez dzieci i młodzież. 9. Łatwy dostęp do substancji psychoaktywnych. 10. Występujący na terenie Miasta problem prowadzenia pojazdów przez osoby nietrzeźwe. 11. Wysoki odsetek uczniów doświadczających i stosujących przemoc, w tym najczęściej przemoc rówieśniczą. 12. Brak świadomości części mieszkańców na temat negatywnych konsekwencji stosowania przemocy wobec dzieci jako metody wychowawczej.

IV. Część programowa

1. Misja i wizja rozwiązywania problemów społecznych

Część programowa Strategii składa się z następujących elementów: misji i wizji rozwiązywania problemów społecznych, celów strategicznych i operacyjnych, zaplanowanych do realizacji działań, zakładanych rezultatów Strategii, sposobów aktualizacji, monitorowania i ewaluacji, ram finansowych oraz przepisów dotyczących wdrażania. Punktem wyjściowym dla przedstawionych w tej części prognoz, jest diagnoza sytuacji społecznej oraz analiza SWOT, będąca skutecznym narzędziem oceny uwarunkowań strategicznych. Przeprowadzona analiza przyniosła informacje niezbędne do podjęcia decyzji planistycznych i sformułowania kierunków rozwiązywania problemów społecznych.

Rysunek 2. Elementy procesu planowania strategicznego

Źródło: opracowanie własne

Wizja Strategii służy do opisu obrazu Miasta w relatywnie odległej przyszłości. Przedstawia stan, który chcemy uzyskać w najbardziej korzystnych warunkach rozwoju. Wyznacza ona określony punkt orientacyjny. **Wizja** rozwiązywania problemów społecznych na terenie Miasta Tomaszów Lubelski została opracowana w oparciu o analizę sytuacji społecznej oraz identyfikację obszarów problemowych w części diagnostycznej. Brzmi ona następująco:

Miasto Tomaszów Lubelski będące miejscem zwróconym ku potrzebom mieszkańców, dążącym do zapewnienia rodzinom zintegrowanego systemu wsparcia, stwarzającym warunki do rozwoju oraz integracji społecznej osób starszych, z niepełnosprawnościami, a także wszystkich zagrożonych wykluczeniem społecznym mieszkańców.

Tak sformułowana wizja pozwala na zdefiniowanie **misji**, czyli ogólnego celu, który pokazuje kierunek, w którym Miasta zmierza. Brzmi ona:

Misją Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski jest zapewnienie mieszkańcom jak najlepszej jakości życia, dostępności do skutecznego oraz kompleksowego wsparcia, a także integrowanie społeczności lokalnej i włączanie grup zagrożonych wykluczeniem do życia społecznego.

2. Cele strategiczne i operacyjne

W oparciu o wnioski wynikające z analizy danych dotyczących poszczególnych dziedzin sformułowano cele strategiczne, których realizacja da możliwość zredukowania niekorzystnych zjawisk społecznych. Dla każdego z celów strategicznych, wyznaczono cele operacyjne, przy których zaprezentowane zostały planowane zadania (kierunki działań). Przyczynią się one do realizacji celów strategicznych. Określone zostały także podmioty odpowiedzialne, podmioty współpracujące, wskaźniki realizacji zadań, termin realizacji poszczególnych zadań, zakładane rezultaty oraz źródła finansowania.

CEL STRATEGICZNY NR 1**Budowanie sprawnego i efektywnego systemu wspierania rodziny.**

Cel operacyjny nr 1 Podniesienie jakości funkcjonowania rodzin oraz wzmocnienie ich kompetencji opiekuńczo-wychowawczych.				
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Zintensyfikowanie pracy z rodzinami, w szczególności mającymi trudności opiekuńczo-wychowawcze, poprzez pracę socjalną, środowiskową pomoc asystenta rodziny.	Poprawa sytuacji rodzin mających trudności opiekuńczo-wychowawcze.	Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny.	2025– 2030	MOPS, PCPR, Świetlica Środowiskowa Krokus
Udzielanie przez MOPS pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej z systemu pomocy społecznej oraz świadczeń rodzinnych i alimentacyjnych.	Poprawa materialna rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji.	Liczba rodzin korzystających ze świadczeń MOPS.	2025– 2030	MOPS

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI NA LATA 2 0 2 5 – 2 0 3 0

Rozpowszechnianie informacji dla rodzin na temat możliwości poradnictwa rodzinnego, psychologicznego i prawnego oraz uzyskania pomocy w przypadku doświadczenia problemów.	Wzrost świadomości mieszkańców na temat możliwości uzyskania wsparcia na terenie Miasta.	Liczba rozpowszechnionych informacji.	2025– 2030	MOPS, UM, jednostki oświatowe Świetlica Środowiskowa Krokus
Organizowanie warsztatów dla rodziców wzmacniających kompetencje wychowawcze.	Podniesienie kompetencji wychowawczych rodziców z terenu Miasta.	Liczba rodziców biorących udział w warsztatach wzmacniających kompetencje wychowawcze. Liczba zorganizowanych warsztatów.	2025 - 2030	MOPS, UM, jednostki oświatowe , Świetlica Środowiskowa Krokus
Zabezpieczenie pobytu dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej.	Poprawa sytuacji dzieci znajdujących się w rodzinach zastępczych.	Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.	2025– 2030	MOPS, PCPR, Sąd
Utworzenie publicznego żłobka/klubu dziecięcego.	Zapewnienie opieki dzieciom do lat 3 oraz umożliwienie rodzicom podjęcie zatrudnienia.	Liczba miejsc dostępnych w żłobku/klubie dziecięcym.	2027	UM

Zintegrowanie działań na rzecz rodziny i dziecka, poprzez współpracę międzyinstytucjonalną. Utworzenie Lokalnego Systemu Wsparcia (LSW)	Spójny i efektywny system pomocy rodzinie.	Liczba rodzin i dzieci, którym udzielono pomocy. Liczba podmiotów które przystąpią do Porozumienia o współpracy w ramach LSW	2025– 2030	MOPS, jednostki oświatowe, placówki wychowawczo-opiekuńcze, placówki ochrony zdrowia, Sąd, SM, KPP, NGO, PCPR Sektor prywatny
Cel operacyjny nr 2 Wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży, poprawa ich funkcjonowania społecznego oraz integracja rodzin.				
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Monitorowanie sytuacji dzieci z rodzin dysfunkcyjnych poprzez współpracę z jednostkami oświatowymi oraz świetlicami.	Poprawa sytuacji życiowej dzieci z rodzin dysfunkcyjnych poprzez pomoc ze strony jednostek oświatowych oraz świetlic.	Liczba jednostek oświatowych, z którymi podejmowano współpracę w celu monitorowania sytuacji dziecka.	2025– 2030	MOPS, jednostki oświatowe, Świetlica Środowiskowa Krokus, Zespół Interdyscyplinarny ds. Rozwiązywania Przemocy Domowej Sąd, placówki ochrony zdrowia

Wzmocnienie działalności placówki wsparcia dziennego dla dzieci (światlica środowiskowa), utworzenie klubu młodzieżowego	Poprawa funkcjonowania społecznego dzieci i młodzieży, a także zagospodarowanie ich czasu wolnego, zapewnienie alternatywnych form spędzania czasu wolnego.	Liczba dzieci i młodzieży uczestniczących w zajęciach placówki wsparcia dziennego.	2025 -2030	MOPS, UM, Światlica Środowiskowa Krokus
Współpraca z jednostkami oświatowymi w celu dostosowywania podejmowanych działań do występujących wśród dzieci, młodzieży oraz ich rodzin problemów.	Poprawa jakości i stopnia dostosowania usług skierowanych do dzieci i młodzieży.	Liczba jednostek z którymi podjęto współpracę.	2025– 2030	MOPS, jednostki oświatowe
Systematyczne doposażanie jednostek oświatowych w profesjonalny sprzęt.	Wzrost poziomu edukacji w szkołach.	Liczba działań podjętych w celu doposażenia jednostek oświatowych.	2025– 2030	UM, jednostki oświatowe
Organizowanie, wspieranie i promocja imprez/wydarzeń adresowanych do rodzin z dziećmi.	Wzrost integracji rodzin z dziećmi.	Liczba zorganizowanych imprez. Liczba uczestników.	2025– 2030	UM, MOPS, jednostki oświatowe, RCK, PiMBP, Światlica Środowiskowa Krokus

Rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej.	Zagospodarowanie czasu wolnego dzieciom i młodzieży, podejmowanie alternatywnych form spędzania czasu wolnego przez uczniów.	Liczba dostępnych obiektów sportowo-rekreacyjnych.	2025– 2030	UM, MOSiR, jednostki oświatowe, RCK, PiMBP.
--	--	--	------------	---

CEL STRATEGICZNY NR 2

Tworzenie warunków służących zaspokajaniu potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnością

Cel operacyjny nr 1

Poprawa funkcjonowania osób starszych i niepełnosprawnych oraz wzrost ich jakości życia.

Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Rozszerzenie współpracy z organizacjami pozarządowymi prowadzącymi działalność na rzecz osób starszych i z niepełnosprawnością oraz wspieranie ich działalności.	Zintensyfikowanie działań mających na celu współpracę z NGO.	Liczba działań podjętych we współpracy z organizacjami pozarządowymi.	2025– 2030	MOPS, NGO , PES

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI NA LATA 2025 – 2030

Rozwijanie działalności warsztatów terapii zajęciowej lub/i środowiskowego domu samopomocy dla osób z terenu Miasta.	Kontynuowanie działalności warsztatów terapii zajęciowej i/lub środowiskowego domu samopomocy.	Liczba uczestników warsztatów terapii zajęciowej, liczba uczestników środowiskowego domu samopomocy.	2025– 2030	MOPS, NGO
Udzielanie pomocy materialnej osobom z niepełnosprawnością i starszym.	Poprawa warunków bytowych osób z niepełnosprawnością i starszych.	Liczba osób objętych pomocą materialną.	2025– 2030	MOPS
Podniesienie jakości i dostępności usług opiekuńczych, specjalistycznych usług opiekuńczych.	Poprawa jakości usług opiekuńczych i stopnia ich rozpowszechnienia o 20%.	Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi. Liczba zrealizowanych godzin usług opiekuńczych.	2025– 2030	MOPS, placówki ochrony zdrowia
Dostosowywanie infrastruktury miejskiej (punktów handlowych, usługowych, kulturalnych, sportowych itp.) do potrzeb osób z niepełnosprawnością.	Zwiększenie możliwości przemieszczania się osób z niepełnosprawnością po obiektach infrastruktury Miejskiej.	Liczba obiektów infrastruktury miejskiej dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością.	2025– 2030	UM, jednostki organizacyjne Miasta, Starostwo Powiatowe, jednostki organizacyjne powiatu
Propagowanie i organizowanie wolontariatu w odpowiedzi na potrzeby osób starszych, z niepełnosprawnością.	Zapewnienie pomocy i towarzystwa osobom starszym i z niepełnosprawnością oraz wspieranie ich w codziennosci.	Liczba podjętych działań propagujących wolontariat. Liczba osób uczestniczących w wolontariacie.	2025– 2030	MOPS, UM, NGO, CAS
Zapewnienie miejsc w Domach Pomocy Społecznej.	Poprawa warunków bytowych osób wymagających całodobowej opieki.	Liczba mieszkańców przebywających w Domach Pomocy Społecznej.	2025– 2030	MOPS

Prowadzenie i promocja nowoczesnych rozwiązań opieki nad osobami starszymi, z niepełnosprawnością (np. teleopieka).	Poprawa dostępności do nowoczesnych usług opieki dla osób z niepełnosprawnością i starszych.	Liczba osób objętych nowoczesnymi rozwiązaniami w zakresie opieki.	2025– 2030	MOPS, NGO
Utworzenie i uruchomienie Dziennego Domu Pobytu lub Centrum Opiekuńczo-Mieszkalnego dla osób starszych z niepełnosprawnością lub wsparcie organizacyjne i finansowe podmiotu niepublicznego (np. stowarzyszenia) prowadzącego tego typu placówkę.	Placówka zapewniająca całodzienną opiekę, zajęcia terapeutyczne, rehabilitacyjne, integracyjne i wsparcie psychologiczne oraz socjalne, działająca min. 5 dni w tygodniu. W przypadku wsparcia podmiotu niepublicznego – zwiększenie jakości i dostępności usług opiekuńczych.	- Liczba utworzonych placówek (min. 1) - Liczba miejsc dziennego pobytu (min. 20) - Liczba beneficjentów rocznie (min. 40) - Liczba godzin zajęć terapeutycznych i rehabilitacyjnych miesięcznie (min. 40 h) - Liczba podpisanych umów partnerskich z podmiotami niepublicznymi	2026–2030	UM/MOPS, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, ośrodki zdrowia

Cel operacyjny nr 2

Wzrost aktywności i integracji społecznej seniorów oraz osób z niepełnosprawnością, a także kształtowanie pozytywnych postaw mieszkańców Miasta wobec osób starszych i z niepełnosprawnością.

Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Organizacja zajęć: rekreacyjno- sportowych, kulturalnych, promujących zdrowy i aktywny tryb życia oraz edukacyjnych, mających na celu integrację społeczną, a także rozwijanie kompetencji i umiejętności seniorów oraz osób z niepełnosprawnością.	Poprawa dostępności do zajęć sportowo- rekreacyjnych i kulturalnych dla seniorów oraz osób z niepełnosprawnością, wzrost ich aktywności społecznej oraz umiejętności.	Liczba seniorów oraz osób z niepełnosprawnością uczestniczących w zajęciach.	2025– 2030	MOPS, UM, NGO, CAS
Wspieranie działalności jednostek realizujących działania na rzecz seniorów.	Zagospodarowanie czasu wolnego dla osób starszych oraz ich integracja społ.	Liczba uczestników zajęć organizowanych przez jednostki realizujące działania na rzecz seniorów.	2025– 2030	MOPS, UM, CAS
Promowanie pozytywnego wizerunku osoby starszej i z niepełnosprawnością w społeczności lokalnej.	Zmiana postaw i zachowań środowiska lokalnego wobec seniorów oraz osób z niepełnosprawnością.	Liczba podjętych działań promujących.	2025– 2030	MOPS, UM, NGO, jednostki oświatowe, CAS

Tworzenie warunków do integracji społecznej osób starszych i z niepełnosprawnością poprzez realizację projektów socjalnych i programów adresowanych do tych osób.	Zwiększenie realizowanych projektów na rzecz osób starszych oraz z niepełnosprawnością o 20%.	Liczba zrealizowanych projektów/programów. Liczba uczestników.	2025– 2030	MOPS, UM, NGO, PCPR CAS
Prowadzenie akcji informacyjnych/ warsztatów w zakresie bezpieczeństwa osób starszych.	Wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród osób starszych.	Liczba podjętych akcji informacyjnych/ przeprowadzonych warsztatów.	Rok: 2026, 2028, 2030	MOPS, UM, CAS NGO, KPP, PCPR

CEL STRATEGICZNY NR 3

Prowadzenie aktywnej profilaktyki zdrowotnej oraz rozwijanie sieci wsparcia dla osób uzależnionych i ich rodzin.

Cel operacyjny nr 1 Zwiększenie skuteczności systemu pomocy dla osób uzależnionych oraz ich rodzin.				
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Udzielanie pomocy materialnej i niematerialnej rodzinom z problemem uzależnienia.	Poprawa warunków bytowych rodzin z problemem uzależnienia.	Liczba rodzin, którym udzielona została pomoc materialna i niematerialna.	2025– 2030	MOPS

Rozwój działalności Punktu Konsultacyjnego dla osób uzależnionych i ich rodzin.	Dostęp do pomocy i wsparcia rodzin z problemem uzależnienia.	Liczba udzielonych porad. Liczba osób, którym udzielono porad.	2025– 2030	MOPS, GKRPA
Wspieranie rozwoju grup samopomocowych skierowanych do osób uzależnionych od alkoholu (AA) oraz osób współuzależnionych.	Poszerzona oferta pomocy grup samopomocowych dla osób uzależnionych i ich rodzin.	Liczba osób uczestniczących w grupach samopomocowych.	2025– 2030	MOPS, GKRPA, NGO
Motywowanie osób uzależnionych i współuzależnionych do podjęcia terapii w placówkach leczenia odwykowego typu stacjonarnego i ambulatoryjnego.	Wzrost liczby osób podejmujących terapię w placówkach leczenia odwykowego.	Liczba osób wobec, których podjęte zostały rozmowy motywujące.	2025– 2030	MOPS, GKRPA
Wspieranie placówek leczenia uzależnienia od alkoholu, między innymi w zakresie ponadpodstawowych świadczeń terapeutycznych dla osób uzależnionych.	Rozszerzenie zakresu świadczonych usług dla mieszkańców Miasta w placówkach leczenia uzależnień, wzrost skuteczności terapii.	Liczba środków finansowych przekazanych placówkom leczenia uzależnień.	2025– 2030	GKRPA
Podjęmowanie czynności zmierzających do orzeczenia o zastosowaniu wobec	Zwiększenie liczby osób kończących leczenie odwykowe.	Liczba wniosków skierowanych do sądu. Liczba wydanych opinii.	2025– 2030	GKRPA

osób uzależnionych od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu; kierowanie wniosków do biegłych celem wydania opinii w przedmiocie uzależnienia oraz kierowanie wniosków do sądu.				
Rozszerzenie współpracy międzyinstytucjonalnej na rzecz osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych i ich rodzin.	Zintegrowany system wspierania osób doświadczających problemu uzależnień.	Liczba osób, którym udzielono pomocy.	2025– 2030	GKRPA, MOPS, NGO, KPP, Sąd, PCPR
Cel operacyjny nr 2 Wzrost świadomości dzieci i młodzieży w zakresie zdrowego stylu życia oraz opóźnienie inicjacji alkoholowej.				
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Realizacja w szkołach programów profilaktycznych rekomendowanych przez KCPU, ORE, KBdSPN, IPiN związanych z tematyką uzależnień.	Podniesienie poziomu wiedzy dzieci i młodzieży w zakresie uzależnień, rozwój psychospołeczny uczniów.	Liczba uczestników rekomendowanych programów profilaktyki. Liczba przeprowadzonych programów.	2025– 2030	GKRPA, MOPS, jednostki oświatowe

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI NA LATA 2 0 2 5 – 2 0 3 0

Realizacja w szkołach oraz świetlicach warsztatów i innych form edukacyjnych uwzględniających zagadnienia dotyczące uzależnień oraz pozalekcyjnych zajęć z elementami profilaktyki.	Podniesienie poziomu wiedzy dzieci i młodzieży w zakresie uzależnień, rozwój psychospołeczny uczniów.	Liczba uczestników warsztatów i innych form edukacyjnych.	2025– 2030	GKRPA, jednostki oświatowe, świetlice socjoterapeutyczne
Organizowanie wypoczynku z programem profilaktycznym dla dzieci z rodzin dotkniętych problemami uzależnień.	Ograniczenie zachowań ryzykownych wśród dzieci i młodzieży.	Liczba dzieci biorących udział w wypoczynku z programem profilaktycznym.	2025– 2030	MOPS, GKRPA
Realizacja warsztatów profilaktycznych dla rodziców dotyczących profilaktyki uzależnień.	Podniesienie poziomu wiedzy rodziców na temat uzależnień.	Liczba rodziców biorących udział w warsztatach profilaktycznych.	2025– 2030	MOPS, GKRPA, jednostki oświatowe
Realizacja szkoleń dla właścicieli punktów sprzedaży napojów alkoholowych i dla sprzedawców dotyczących konsekwencji prawnych, moralnych i społecznych wynikających z nieodpowiedzialnej sprzedaży alkoholu.	Ograniczenie dostępności alkoholu dla dzieci.	Liczba właścicieli punktów sprzedaży napojów alkoholowych oraz sprzedawców objętych szkoleniami.	2025– 2030	GKRPA, MOPS

Cel operacyjny nr 3

Promowanie właściwych postaw wśród mieszkańców w zakresie używania substancji psychoaktywnych.

Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Realizowanie działań profilaktycznych wśród mieszkańców mających na celu uświadomienie konsekwencji spożywania alkoholu, a przede wszystkim: spożywania alkoholu przez kobiety w ciąży oraz prowadzenia pojazdów pod wpływem alkoholu	Zmniejszenie skali prowadzenia pojazdów przez osoby nietrzeźwe oraz spożywania alkoholu przez kobiety w ciąży.	Liczba zorganizowanych działań profilaktycznych. Liczba uczestników.	2025– 2030	GKRPA
Organizowanie szkoleń dla członków GKRPA i innych grup zawodowych (m.in. pedagogów, nauczycieli, wychowawców, pracowników socjalnych, asystentów rodziny, policjantów) z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień.	Wzrost wiedzy specjalistów z zakresu profilaktyki uzależnień, zwiększenie skuteczności oddziaływań profilaktycznych.	Liczba uczestników zorganizowanych szkoleń z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień.	2025– 2030	GKRPA, MOPS, KPP, jednostki oświatowe
Udział w ogólnopolskich oraz lokalnych kampaniach i akcjach informacyjno-edukacyjnych, skierowanych do różnych grup odbiorców służących profilaktyce i rozwiązywaniu problemów uzależnień.	Zmiana postaw mieszkańców względem używania substancji psychoaktywnych.	Liczba ogólnopolskich i lokalnych kampanii informacyjno-edukacyjnych.	2025– 2030	GKRPA, MOPS, UM, KPP, NGO

CEL STRATEGICZNY NR 4**Udzielanie kompleksowej i skutecznej pomocy osobom doznającym przemocy domowej.**

Cel operacyjny nr 1 Rozszerzenie funkcjonującego systemu wsparcia oraz podniesienie dostępności do specjalistycznej pomocy osobom doznającym przemocy.				
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Realizowanie planowanych zadań zawartych w Miejskim Programie przeciwdziałania przemocy domowej i ochrony osób doznających przemocy domowej;	Ograniczenie skali przemocy w rodzinie na terenie Miasta.	Liczba zrealizowanych zadań Programu.	2025– 2030	Realizatorzy Programu i podmioty współpracujące
Pomoc rodzinom doznającym przemocy w ramach procedury „Niebieska Karta”.	Spadek liczby rodzin, w których występuje przemoc.	Liczba rodzin objętych procedurą „Niebieska Karta”. Liczba wszczętych procedur. Liczba zakończonych procedur.	2025– 2030	MOPS, GKRPA, KPP, ZI, jednostki oświatowe, placówki ochrony zdrowia, Sąd

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI NA LATA 2025 – 2030

Zamieszczanie informacji z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej w lokalnych mediach oraz kolportaż materiałów informacyjnych dotyczących form specjalistycznej pomocy możliwej do uzyskania w sytuacji wystąpienia przemocy domowej.	Zwiększenie dostępu do informacji na temat pomocy z zakresu przeciwdziałania przemocy w domowej.	Liczba działań informacyjnych. Liczba rozpowszechnionych informacji.	2025– 2030	MOPS, GKRPA, ZI
Organizacja szkoleń dla pracowników instytucjonalnych w zakresie przepisów prawa regulujących problematykę przemocy domowej oraz procedury „Niebieska Karta”.	Poszerzenie wiedzy pracowników instytucji pomocowych z zakresu realizacji procedury „Niebieska Karta”.	Liczba uczestników szkoleń.	2025– 2030	MOPS, GKRPA, ZI, jednostki oświatowe, placówki ochrony zdrowia, KPP Policji, Rejonowi Dzielnicy, NGO, Prokuratura Rejonowa, Sąd,
Wspieranie działalności punktu informacyjno-konsultacyjnego	Poprawa dostępności do wsparcia dla osób doświadczających i stosujących przemoc.	Liczba udzielonych porad. Liczba osób, którym udzielono porad.	2025– 2030	MOPS, PCPR, ZI, Starostwo Powiatowe
Monitorowanie i diagnozowanie zjawiska przemocy domowej	Dostosowanie oferty pomocowej do potrzeb mieszkańców i skali problemu.	Liczba działań podjętych w celu diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie.	2025– 2030	MOPS, GKRPA, ZI

Cel operacyjny nr 2

Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie przemocy domowej oraz wzrost wrażliwości społecznej na jej przejawy.

Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych dla rodziców w celu podnoszenia ich kompetencji wychowawczych oraz promowania metod wychowawczych bez użycia przemocy.	Poszerzenie kompetencji wychowawczych, wzrost wiedzy rodziców na temat wychowania bez przemocy.	Liczba rodziców uczestniczących w działaniach informacyjno-edukacyjnych, liczba zorganizowanych działań.	2025– 2030	MOPS, UM, KPP, GKRPA, ZI jednostki oświatowe
Upowszechnienie informacji o programach korekcyjno-edukacyjnych i o programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową.	Kształtowanie i możliwość zmiany postawy osób stosujących przemoc.	Liczba rozpowszechnionych informacji o programach korekcyjno-edukacyjnych.	2025– 2030	MOPS, PCPR, KPP, ZI
Udział w ogólnopolskich oraz lokalnych kampaniach społecznych przeciw przemocy domowej.	Wzrost poziomu wiedzy mieszkańców na temat przemocy w rodzinie oraz możliwości pomocy, a także wzrost wrażliwości społeczności lokalnej na jej przejawy.	Liczba działań podjętych w ramach kampanii. Liczba osób uczestniczących w kampanii.	2025– 2030	MOPS, GKRPA, ZI, KPP, UM, PCPR, jednostki oświatowe

Realizacja warsztatów dla uczniów dotyczących, przemocy w rodzinie, komunikacji interpersonalnej, umiejętności rozwiązywania konfliktów bez użycia przemocy.	Podniesienie umiejętności psychospołecznych uczniów, wzrost wiedzy dzieci i młodzieży w zakresie przemocy.	Liczba uczniów biorących udział w warsztatach, liczba zorganizowanych warsztatów.	2025– 2030	GKRPA, ZI, jednostki oświatowe
--	--	---	------------	--------------------------------

CEL STRATEGICZNY NR 5

Podejmowanie działań zmierzających do aktywizacji osób pozostających bez pracy.

Cel operacyjny nr 1 Wspieranie zatrudnienia i reintegracji osób bezrobotnych, w tym zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.				
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Stała współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy i innymi instytucjami rynku pracy w zakresie: poradnictwa zawodowego, organizacji szkoleń podnoszących kwalifikacje zawodowe osób bezrobotnych oraz zwiększających szanse na podjęcie zatrudnienia.	Zmniejszenie liczby osób bezrobotnych w Mieście .	Liczba zorganizowanych szkoleń. Liczba osób biorących udział w szkoleniach.	2025– 2030	MOPS, PUP,
Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie: organizowania prac interwencyjnych, robót publicznych oraz	Wzrost liczby bezrobotnych mieszkańców Tomaszów Lubelski biorących udział	Liczba osób biorących udział w pracach interwencyjnych, robotach	2025– 2030	MOPS, PUP, UM, Starostwo Powiatowe

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI NA LATA 2 0 2 5 – 2 0 3 0

prac społecznie użytecznych dla osób bezrobotnych.	w pracach interwencyjnych, robotach publicznych i pracach społecznie użytecznych.	publicznych oraz pracach społecznie użytecznych.		
Prowadzenie działalności informacyjnej w zakresie dostępnych form wsparcia i aktywizacji osób bezrobotnych.	Wzrost wiedzy wśród osób bezrobotnych na temat dostępnych form wsparcia.	Liczba podjętych działań informacyjnych.	2025– 2030	MOPS, PUP, UM
Wykorzystanie w pracy socjalnej kontraktów socjalnych służących aktywizacji zawodowej i zwiększenia szans na podjęcie zatrudnienia, szczególnie osób długotrwale bezrobotnych.	Zwiększenie liczby kontraktów socjalnych w aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych.	Liczba beneficjentów pomocy społecznej, z którymi zostały zawarte kontrakty socjalne.	2025– 2030	MOPS, PUP
Kontynuowanie działalności Klubu Integracji Społecznej.	Rozwój aktywizacji społeczno–zawodowej uczestników KIS.	Liczba uczestników działań realizowanych przez KIS.	2025– 2030	KIS, MOPS, UM

CEL STRATEGICZNY NR 6**Ograniczenie marginalizacji społecznej osób zagrożonych ubóstwem.**

Cel operacyjny nr 1 Poprawa sytuacji życiowej osób i rodzin, żyjących w niewystarczających warunkach materialnych i socjalnych.				
Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Zapewnienie dostępu do świadczeń pomocy społecznej w celu umożliwienia zaspokojenia przez osoby i rodziny podstawowych potrzeb bytowych z uwzględnieniem współpracy w rozwiązywaniu trudnej sytuacji życiowej.	Zaspokojenie potrzeb bytowych mieszkańców Miasta.	Liczba osób/rodzin objętych pomocą materialną.	2025– 2030	MOPS
Udzielanie pomocy w zakresie dożywiania w formie zasiłków na zakup żywności oraz w formie pomocy pieniężnej – posiłku.	Zwiększenie dostępności do pomocy w zakresie dożywiania.	Liczba osób, którym udzielono pomocy w formie zasiłku. Liczba osób, którym udzielono pomocy w formie posiłku.	2025– 2030	MOPS, jednostki oświatowe
Udzielanie uczniom pomocy w formie stypendiów i zasiłków szkolnych.	Poprawa funkcjonowania dzieci z rodzin o ograniczonych środkach materialnych.	Liczba uczniów, którym została udzielona pomoc w formie stypendiów i zasiłków szk.	2025– 2030	MOPS

Realizacja działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dla dzieci i młodzieży z rodzin dotkniętych lub zagrożonych problemem ubóstwa.	Zniwelowanie nierówności edukacyjnych dzieci i młodzieży z rodzin zagrożonych ubóstwem.	Liczba dzieci i młodzieży objętych działaniami mającymi na celu wyrównywanie szans edukacyjnych.	2025– 2030	MOPS, UM, jednostki oświatowe Świetlica Środowiskowa Krokus
Tworzenie warunków do powstawania nowych organizacji pozarządowych działających na rzecz polityki społecznej.	Zapewnienie kompleksowego wsparcia osobom potrzebującym oraz wzrost aktywności obywatelskiej.	Liczba funkcjonujących organizacji pozarządowych.	2025– 2030	UM, MOPS

CEL STRATEGICZNY NR 7**Poprawa dobrostanu psychicznego mieszkańców.****Cel operacyjny nr 1**

Zwiększenie świadomości społecznej na temat zdrowia psychicznego oraz zapewnienie dostępności do pomocy osób z zaburzeniami psychicznymi.

Działania przewidziane do realizacji	Rezultaty	Wskaźniki realizacji działań	Termin realizacji	Podmioty odpowiedzialne i współpracujące
Prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych o dostępnych formach pomocy dla osób mających problemy w zakresie zdrowia psychicznego.	Zwiększenie liczby mieszkańców mających problem w zakresie zdrowia psychicznego zgłaszających się po pomoc.	Liczba przeprowadzonych działań.	2025– 2030	MOPS, UM, placówki ochrony zdrowia, Starostwo Powiatowe, PCPR

Tomaszowski Ośrodek Rodzinnej Terapii - TORT Utworzenie specjalistycznego punktu wsparcia i terapii dla rodzin, osób z doświadczeniem kryzysu psychicznego oraz środowisk zagrożonych wykluczeniem – ze szczególnym uwzględnieniem funkcji terapeutycznej, edukacyjnej i stabilizującej.	Zapewnienie interdyscyplinarnego wsparcia rodzinom w kryzysie Rozwój nowoczesnych form terapii rodzinnej, grupowej i indywidualnej. Wdrożenie roli asystenta zdrowienia jako łącznika między systemem pomocy społecznej, ochroną zdrowia a rodziną. Ułatwienie dostępu do wsparcia psychologicznego i terapeutycznego dla dzieci i dorosłych. Prowadzenie działań profilaktycznych i psychoedukacyjnych na terenie gminy	Liczba utworzonych punktów	2025–2030	MOPS, UM, placówki ochrony zdrowia, Starostwo Powiatowe, PCPR
---	---	----------------------------	-----------	--

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI NA LATA 2 0 2 5 – 2 0 3 0

Prowadzenie kampanii profilaktycznych, wykładów, spotkań ze specjalistami na temat zdrowia psychicznego oraz higieny psychicznej w odniesieniu do uwarunkowań związanych z zagrożeniem epidemicznym.	Zwiększanie świadomości społecznej na temat zdrowia psychicznego oraz higieny psychicznej.	Liczba przeprowadzonych kampanii/ wykładów/ spotkań.	2025–2030	MOPS, UM, placówki ochrony zdrowia
Wczesna profilaktyka szkolna dotycząca kwestii zdrowia psychicznego – prowadzenie programów profilaktycznych dotyczących zdrowia psychicznego.	Zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży mających problemy w zakresie zdrowia psychicznego.	Liczba przeprowadzonych programów/ warsztatów. Liczba uczestników.	2025–2030	UM, jednostki oświatowe, świetlice socjoterapeutyczne
Udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży.	Poprawa dobrostanu psychicznego dzieci i młodzieży.	Liczba osób, którym udzielono pomocy psychologiczno-pedagogicznej.	2025–2030	MOPS, jednostki oświatowe, Zespół Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych
Przeprowadzenie warsztatów dla uczniów dotyczących systemu poradnictwa i pomocy w stanach kryzysu psychicznego.	Wzrost poczucia bezpieczeństwa w zakresie zdrowia psychicznego wśród uczniów.	Liczba uczestników warsztatów.	2025–2030	MOPS, UM, jednostki oświatowe, Starostwo Powiatowe
Współpraca z PCPR oraz PUP w zakresie aktywizacji społecznej i zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi.	Poprawa funkcjonowania osób z zaburzeniami psychicznymi.	Liczba działań podjętych we współpracy z PCPR oraz PUP.	2025–2030	MOPS, PCPR, PUP

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI NA LATA 2 0 2 5 – 2 0 3 0

Realizacja działań skierowanych do mieszkańców Miasta w zakresie interwencji kryzysowej.	Poprawa funkcjonowania osób potrzebujących interwencji kryzysowej.	Liczba podjętych działań w zakresie interwencji kryzysowej.	2025–2030	UM, MOPS Starostwo Powiatowe, placówki ochrony zdrowia
Utworzenie Centrum Usług Społecznych (CUS) zgodnie z ustawą z dnia 19 lipca 2019 r.	Kompleksowa obsługa mieszkańców w zakresie usług społecznych	Utworzenie 1 CUS	2025–2027	Gmina / OPS (przekształcony CUS),

3. Ramy finansowe Strategii

Potrzeba określenia ram finansowych Strategii rozwiązywania problemów społecznych wynika z treści art. 16b. ust 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2024 r. poz. 1283 z późn. zm.). Jednym z warunków realizacji wskazanych celów w Strategii rozwiązywania problemów społecznych jest jej finansowanie. Odstawowym źródłem finansowania powyższej Strategii będą środki pochodzące z budżetu Miasta Tomaszów Lubelski. Zaplanowane zadania w niniejszej Strategii będą finansowane także przez:

- budżet Wojewody,
- budżet Samorządu Województwa,
- Fundusz Pracy,
- środki z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
- środki z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- środki Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- środki finansowe pozyskiwane przez organizacje pozarządowe,
- środki własne podmiotów uczestniczących w realizacji Strategii.

Ramy finansowe Strategii uzależnione są od możliwości finansowych Miasta. Realizacja poszczególnych celów i zadań wymienionych w Strategii uzależniona będzie od środków posiadanych przez Miasto Tomaszów Lubelski oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych. Prognozy wykorzystane do sporządzenia ram finansowych Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski przyjęto w oparciu o procentową strukturę wydatków socjalnych w latach 2023–2024, która została opracowana na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej. Prognoza uwzględnia także ryzyka finansowe tj. zmianę przepisów, wzrost wydatków, inflację.

W prognozie na lata 2025–2030 zastosowano średnią wzrostu 2,5% w skali roku wydatków na pomoc społeczną przewidywanego na podstawie danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Mieście Tomaszów Lubelski.

Tabela 21. Ramy finansowe Strategii

LP.	Rok	Wysokość środków finansowych w zakresie pomocy społecznej (dział 852) i pozostałych zadań w zakresie polityki społecznej (dział 853)
1	2023	7 956 585,82 zł
2	2024	8 707 627,15 zł
LP	Rok	Prognoza wydatków finansowych w zakresie pomocy społecznej (dział 852) i pozostałych zadań w zakresie polityki społecznej (dział 853)
1	2025	8 925 317,83 zł
2	2026	9 148 450,78 zł
3	2027	9 377 162,05 zł
4	2028	9 611 591,10 zł
5	2029	9 851 880,88 zł
6	2030	10 098 177,90 zł
LP	Rok	Wysokość środków finansowych w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii (dział 851: 85153 przeciwdziałanie narkomani, 85154 przeciwdziałanie alkoholizmowi)
1	2023	1 158 363,98
2	2024	1 094 775,81
LP	Rok	Prognoza wydatków finansowych w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii (dział 851: 85153 przeciwdziałanie narkomani, 85154 przeciwdziałanie alkoholizmowi)
1	2025	1 122 145,20 wzrost o 2,5%
2	2026	1 150 198,83 wzrost o 2,5%
3	2027	1 178 953,80 wzrost o 2,5%
4	2028	1 208 427,64 wzrost o 2,5%
5	2029	1 238 638,33 wzrost o 2,5%

6	2030	1 269 604,28 wzrost o 2,5%
LP	Rok	Wysokość środków finansowych w zakresie edukacyjnej opieki wychowawczej (dział 854) i rodziny (dział 855)
1	2023	7 727 376,96 zł
2	2024	8 801 032,41 zł
LP	Rok	Prognoza wydatków finansowych w zakresie edukacyjnej opieki wychowawczej (dział 854) i rodziny (dział 855)
1	2025	9 021 058,22 zł
2	2026	9 246 584,68 zł
3	2027	9 477 749,30 zł
4	2028	9 714 693,03 zł
5	2029	9 957 560,36 zł
6	2030	10 206 499,36 zł

Źródło: opracowanie własne

4. System wdrażania Strategii

Realizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski to wprowadzenie w życie zintegrowanego modelu polityki społecznej. Z uwagi na fakt, że opracowana Strategia jest dokumentem długookresowym i zawiera podstawowe cele perspektywiczne, musi być poddana okresowej weryfikacji, a także niezbędnym zmianom.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski zawiera zadania, które stanowią wyzwania dla całej społeczności lokalnej i wszystkich instytucji publicznych oraz niepublicznych, które działają na polu polityki społecznej w Mieście. Taka zasada partnerstwa i współpracy jest jednym z fundamentalnych elementów polityki strukturalnej Unii Europejskiej. Jednak wdrażanie Strategii, zawierającej zadania będące w kompetencjach wielu lokalnych i ponadlokalnych instytucji, organizacji i środowisk, wymaga ścisłej koordynacji,

a także współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami. Stąd też efektywność realizacji zadań wyodrębnionych w Strategii, w dużej mierze zależała będzie od instytucji zarządzającej jej wdrażaniem – Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Mieście Tomaszów Lubelski.

Realizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025–2030 obejmować będzie pięć etapów, przedstawionych w poniższej tabeli.

Tabela 22. Harmonogram wdrażania Strategii

Etap	Wyszczególnienie	Termin realizacji
Etap I	Podjęcie uchwały przez Radę Miasta Tomaszów Lubelski o przyjęciu do realizacji „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2025-2030”.	III kwartał 2025 r.
Etap II	Koordinacja realizacji działań objętych Strategią.	IV kwartał 2025 r. – IV kwartał 2030 r.
Etap III	Monitoring i ewaluacja Strategii.	Na koniec 2026, 2027, 2030 roku.
Etap IV	Uzupełnianie Strategii o nowe zadania i programy.	Sukcesywnie w okresie wdrażania Strategii czyli od III kwartału 2025 r. do IV kwartału 2030 r.
Etap V	Podsumowanie i ocena Strategii.	IV kwartał 2030 r.

Źródło: opracowanie własne

5. System aktualizacji Strategii

Strategia jest dokumentem „żywym” i wprowadzanie zmian w jej zapisach jest nie tylko możliwe, ale w niektórych sytuacjach wręcz konieczne, to jednak należy pamiętać, że zmiany te nie powinny dotyczyć zasadniczych kierunków Strategii. Przeglądy strategiczne powinny być realizowane cyklicznie. Konsekwencje pojawienia się koronawirusa SARS-CoV-2 i wywołanej przez nią choroby COVID-19 oraz trwający konflikt zbrojny w Ukrainie, mogą spowodować konieczność zredefiniowania zaplanowanych działań. Skutki ekonomiczne, gospodarcze i społeczne pandemii oraz wojny w Ukrainie będą dostrzegalne w dłuższej perspektywie czasowej. W związku

z tym mogą pojawić się nowe wyzwania dla polityki lokalnej. Najlepszą metodą na wprowadzenie zmian w dokumencie Strategii jest jej weryfikacja w społecznym procesie zbliżonym do tego, który towarzyszył tworzeniu Strategii. Dyrektor MOPS przy wyborze zadań do realizacji będzie brać pod uwagę zarówno nowe oczekiwania społeczności lokalnej i określonych grup społecznych, jak również zmieniające się czynniki środowiska zewnętrznego oraz możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych. Dlatego podczas aktualizacji dokumentu Strategii Dyrektor MOPS powinien uwzględniać nie tylko istniejące zapisy Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski, ale również nowe, nie ujęte w niej zadania, których w obecnym czasie uczestnicy nie byli w stanie przewidzieć. Bezpośrednim koordynatorem jest Dyrektor Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Mieście Tomaszów Lubelski. Zadaniem koordynatora jest ciągły nadzór nad pracami MOPS w zakresie wdrażania i aktualizacji Strategii.

6. Komunikacja społeczna i promocja Strategii

W celu sprawnego funkcjonowania Strategii należy umożliwić społeczności lokalnej udział w procesie jej tworzenia i realizacji. Partnerzy mają możliwość zgłoszenia zmian w treści Strategii w zakresie wymagającym ich współpracy. Władze samorządowe w trakcie wdrażania Strategii muszą znaleźć skuteczną metodę przekazywania informacji do otoczenia. Powinny także zwrócić baczną uwagę na sprawny system przyjmowania informacji z otoczenia, od partnerów społecznych. Władze samorządowe muszą kontaktować się z jednej strony z otoczeniem wewnętrznym, obejmującym pracowników, którzy uczestniczą bezpośrednio w administrowaniu Miasta (ich wiedza, motywacja, umiejętności praktyczne, kompetencje interpersonalne,) lecz także technologie i zasoby organizacji. Z drugiej strony muszą również komunikować się z otoczeniem zewnętrznym obejmującym: ogół mieszkańców Tomaszów Lubelski, grupy, organizacje, stowarzyszenia, instytucje czy przedsiębiorstwa.

Otoczenie zewnętrzne dalsze to otoczenie Miasta, jako wspólnoty terytorialnej: sąsiednie samorządy terytorialne, struktury powiatowe, wojewódzkie i ogólnopństwowe.

Obszary działań w zakresie komunikacji społecznej to:

- możliwość wnioskowania zmian zapisów Strategii przed jej uchwaleniem;

- informacja o postępach wdrażania Strategii;
- współpraca z mediami – podawanie informacji o wdrażanych projektach w mediach lokalnych;
- informacje zamieszczane na stronach internetowych.

Promocja Strategii ma na celu stanowienie i utrzymywanie wzajemnej współpracy między samorządem a społeczeństwem. Informowanie oraz promocja odbywać się będzie poprzez podawanie w prasie lokalnej oraz w Internecie danych na temat zaangażowania finansowego Unii Europejskiej w realizację projektów oraz stanie zaawansowania realizacji zadań i ich efektów w ramach Strategii.

7. Monitoring

Proces monitoringu Strategii będzie służył identyfikacji osiąganych rezultatów oraz porównaniu ich zgodności z założeniami. Będzie on polegał na gromadzeniu i opracowywaniu informacji i danych zebranych od wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację działań strategicznych. Punktem odniesienia będą przede wszystkim wskaźniki określone w Strategii odnoszące się do poszczególnych zadań. Dla oceny zmian zachodzących w wybranych, niemożliwych do opisu za pomocą wskaźników bazowych obszarach, służyć będą wskaźniki kontekstowe (pokazujące dane zjawisko w szerszym kontekście, zwykle w odniesieniu do dłuższych okresów czasu). Dane do pomiaru wskaźników pozyskiwane będą z: danych statystycznych GUS, jednostek organizacyjnych UM, KPP, PUP, ze sprawozdań MOPS, GKRPA, sprawozdań z realizacji gminnych programów i projektów oraz od organizacji pozarządowych. Monitorowanie umożliwi bieżącą ocenę realizacji zaplanowanych kierunków działań lub też pozwoli na modyfikację i dokonywanie korekt w przypadku istotnych zmian społecznych, które mogą zaistnieć w wyniku, np. zmiany regulacji prawnych lub nasilenia niektórych problemów społecznych. Informacja nt. realizacji Strategii przygotowywana będzie przez MOPS i zawarta w składanych sprawozdaniach obejmujących okres 3 lat, opracowanych odpowiednio w latach 2025, 2027 i 2030 (sprawozdanie z 2030 roku będzie miało charakter końcowego raportu). Wnioski z monitoringu będą stanowić jeden z elementów aktualizacji Strategii.

8. Ewaluacja

Końcowa ewaluacja Strategii posłuży samorządowi Miasta Tomaszów Lubelski w ocenie realnej sytuacji i stanu rozwiązywania problemów społecznych w Tomaszowie Lubelskim, a także będzie pomocnym narzędziem pomagającym w podejmowaniu właściwych decyzji dotyczących kształtu polityki i pomocy społecznej Miasta w kolejnych latach. Wskaźniki realizacji działań, czyli policzalne zmienne podlegające obserwacji i ocenie, wskazane zostały w dokumencie strategicznym przy poszczególnych zadaniach/działaniach. Zostały one określone w oparciu o przewidywane rezultaty zadań/działań. Wskaźniki realizacji działań, jak i ramy finansowe zostały zaplanowane w oparciu o szacunkowe przewidywane dane, zaplanowane do osiągnięcia w całym czasookresie realizacji działań. Zostały one szczegółowo przedstawione w oparciu o aktualny stan faktyczny.

W ramach końcowej ewaluacji Strategii zostanie przygotowany raport zawierający dane liczbowe, ukazujący kumulatywne osiągnięcie założonych wartości wskaźników realizacji działań ustalonych do każdego działania/zadania. Końcowa ewaluacja Strategii pozwoli ocenić w jakim stopniu założone wartości w zestawieniu kumulatywnym, kilkuletnim będą zrealizowane oraz ukaże realne nakłady finansowe, a w efekcie końcowym pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy założone kierunki działań były odpowiednio zaplanowane.

9. Wnioski i podsumowanie

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski jest dostosowana do zidentyfikowanych w procesie badawczym potrzeb społecznych. Planowane sposoby ich zaspokajania są kontynuacją istniejącego systemu wsparcia i tworzą możliwość jego uzupełnienia o nowe rozwiązania.

W związku z powyższym, z jednej strony Strategia proponuje zmianę stosowanych metod tak, by chronić przed zagrożeniami społecznymi, z drugiej zaś wskazuje na konieczność przejścia do prewencji trudnych sytuacji życiowych, tak aby nie dopuścić do ich wystąpienia lub maksymalnie skrócić czas ich trwania. Cele strategiczne i cele operacyjne sformułowane zostały w oparciu o analizę systemu pomocy społecznej, sytuacji rodzin, profilaktyki uzależnień, problemu przemocy w rodzinie, sytuacji seniorów i osób z niepełnosprawnością, systemu ochrony zdrowia psychicznego, problemu ubóstwa i

wykluczenia społecznego oraz problemu bezrobocia. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych zakłada rozszerzenie i pogłębienie form pracy socjalnej, szeroką współpracę z różnymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze polityki społecznej. W myśl ustawy o pomocy społecznej, podejmowane działania powinny doprowadzić, w miarę możliwości, do życiowego usamodzielnienia się objętych nią osób i rodzin oraz do ich integracji ze środowiskiem. W ramach wypracowanej Strategii przyjmuje się podejście nastawione przede wszystkim na: wzmocnienie postaw aktywnych, wdrożenie modelu pomocy zintegrowanej, partnerskich działań instytucji i organizacji pozarządowych w stworzeniu lokalnego systemu rozwiązywania problemów społecznych. Analiza problemów społecznych będących przedmiotem niniejszej Strategii zwraca również uwagę na tzw. nowe ryzyka socjalne, czyli trudne sytuacje, nie tylko materialne, które pojawiły się w efekcie zmian zwłaszcza demograficznych. Zapisy zawarte w Strategii realizowane będą zgodnie z wytyczonymi działaniami, ale w skali i harmonogramie zależnych od możliwości finansowych. Strategia będzie podlegać okresowym weryfikacjom i niezbędnym modyfikacjom związanym ze zmieniającą się rzeczywistością społeczno-ekonomiczną, zidentyfikowanymi potrzebami mieszkańców Tomaszów Lubelski i przepisami prawa. Wielość i różnorodność potrzeb społecznych, przy istniejących ograniczeniach budżetowych, oznacza potrzebę zwiększenia efektywności pomocy społecznej poprzez racjonalne określanie wydatków, maksymalne wykorzystanie istniejącego potencjału oraz stosowanie rozwiązań o charakterze bardziej systemowym niż akcyjnym. Realizacja Strategii powinna przyczynić się do dobrej jakości życia mieszkańców Miasta Tomaszowa Lubelskiego, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci, młodzieży, osób starszych oraz grup osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym. Należy zaznaczyć, że zadania z zakresu szeroko rozumianej polityki społecznej realizowane są za pomocą wszelkich dostępnych kompetencji i możliwości Miasta, natomiast Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych jest wyborem priorytetowych obszarów i kierunków działań, które uznane zostały za kluczowe, a więc umożliwiające najskuteczniejsze i najbardziej efektywne osiągnięcie założonych rezultatów.

V. Bibliografia

- Kwaśniewski J. Rola diagnozy w rozwiązywaniu problemów społecznych. Badania problemów społecznych 2, Warszawa IPSiR UW, r. 2006.
- Jonathan Doh, Michael Yaziji. Organizacje pozarządowe a korporacje, Wydawnictwo Naukowe PWN 2011.
- Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.
- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030.
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030.
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.
- Strategia Demograficzna 2040.
- Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030.
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej.
- Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030.
- Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna na lata 2021-2030.
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2024 – 2030.
- Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Lubelskiego na lata 2025 – 2026.
- Gminny Program Rewitalizacji z dnia 19 sierpnia 2025 r. uchwała Nr XVI/170/2025 Rady Miasta Tomaszów Lubelski.

VI. Spis tabel, rysunków, i wykresów

Spis tabel:

Tabela 1. Etapy opracowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych, str. 10

Tabela 2. Najważniejsze dane demograficzne w latach 2019 – 2024, str. 23

Tabela 3. Świadczenia pomocy społecznej w 2024 roku, str. 36

Tabela 4. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych z Miasta Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące funkcjonowania rodzin, str. 40

Tabela 5. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące wsparcia rodziny, str. 42

Tabela 6. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w 2024 roku dotyczące osób z niepełnosprawnością, str. 44

Tabela 7. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące funkcjonowania osób z niepełnosprawnością, str. 44

Tabela 8. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski dotyczące uzależnień, str. 47

Tabela 9. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród uczniów z Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące uzależnień, str. 49

Tabela 10. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród pracowników instytucjonalnych dotyczące uzależnień str. 50

Tabela 11. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród pedagogów i nauczycieli dotyczące problemu uzależnień behawioralnych wśród uczniów str. 51

Tabela 12. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy, str. 53

Tabela 13. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród uczniów z Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy i cyberprzemocy, str. 53

Tabela 14. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród Pracowników instytucjonalnych z Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące przemocy domowej, str. 54

Tabela 15. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród pedagogów i nauczycieli dotyczące przemocy w rodzinie oraz przemocy rówieśniczej wśród dzieci i młodzieży, str. 55

Tabela 16. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w 2024 roku dotyczące osób starszych, str. 57

Tabela 17. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące osób starszych, str. 58

Tabela 18. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród pracowników instytucjonalnych w Mieście Tomaszów Lubelski w 2024 roku dotyczące osób bezrobotnych, str. 60

Tabela 19. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego wśród dorosłych mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego w 2024 roku dotyczące rynku pracy, str. 60

Tabela 20. Wnioski z badania ankietowego przeprowadzonego w 2024 roku wśród dorosłych mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski dotyczące ubóstwa i wykluczenia społecznego, str. 63

Tabela 21. Ramy finansowe Strategii, str. 93

Tabela 22. Harmonogram wdrażania Strategii, str. 95

Spis wykresów:

Wykres 1. Piramida wieku mieszkańców Tomaszowa lubelskiego, str. 24

Wykres 2. Przyczyny korzystania ze świadczeń pomocy społecznej na przestrzeni lat 2017-2024, str. 37

Spis rysunków:

Rysunek 1. Informacje dotyczące próby badawczej, str. 12

Rysunek 2. Elementy procesu planowania strategicznego, str. 67

Spis map:

Mapa 1. Schematyczna mapa województwa lubelskiego, str. 21

Mapa 2. Mapa podglądowa Miasta Tomaszów Lubelski, str. 22